

קונטרס

ה'ראש השנה שלנו

והוא לקט שיחות וספורים
אודות גדלות ויקרת ה'ראש השנה של רבנו
מתוך הספר "שיח שרפי קודש"

לקטו אחד לאחד משאר החלקים
[אין מקדם ומאחר]

ב

יצא לאור לקראת מי ראש השנה ה'תשפ"ד
על ידי אגדת "משך הפחל"
להדפסת והפצת ספרי מוהר"ן מברסלב זיע"א

לזכרון עולם בהיכל ה'

לעדי עד יוחק בספר החסיד המופלא והמופלג במעשיו ומידותיו, הוא הגבר הקים עולה של הדפסת ספרי רבינו ומסר נפשו כל ימיו להשקות ולהדוות צמאונם של ישראל מאוצרותיו של רבינו הקדוש הננמ"ח במחשבה דיבור ומעשה כתב הדפים והפיץ אלפים ורבבות ספרי קודש מתורת רביה"ק ותלמידיו

אברהם נחמן שמחה

דה"ח רבי ב"ד אלעזר זויצהנדלר זצ"ל

מייסד אגודת "משך הנחל" להדפסת והפצת ספרי מוהר"ן מברסלב זצ"ל
גלב"ע ביום כ"ד אדר ב' תשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה

נדפס בארץ ישראל על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת ח"ו - Printed In E. israel

בתי כנסיות, ישיבות, ספריות, בתי כלא וכדו' המעוניינים לקבל חינם את ספרי מוהר"ן מברסלב זצ"ל יפנו במכתב בקשה בדואר לכתובת דלהלן.
כמו"כ ניתנת אפשרות להנציח בספרים שמות יקיריכם שזחלם לעולמם

בדבר פרטים נא לפנות אגודת משך הנחל ת.ד. 5719 ירושלים 91056
טלפון 02-627-3120 פקס 02-626-2579
לתרומת קודש עבור הדפסת ספרי רביי"ל ניתן להפקיד בבנק הדואר מס' חשבון 7-37621-4

©

copyright

שיח שרפי קודש - תש"פ

כל הזכויות שמורות הן על פי דיין תורה והן להבדיל עפ"י החוק הבינלאומי, ואנו אוסרים בכל תוקף כל אופן של הדפסה, צילום והעתקה, תרגום, איכסון במחשב, וכל כיוצא בלי רשות מפורשת בכתב מהמלבי"ד, ואין הספר נמכר אלא על מנת הנ"ל וכן שלא ייעשה בו שימוש שלא כדין, ושארית ישראל לא יעשו עולה

שיחות וספורים

חלק א'

ע

כְּשֶׁהָיָה רַבֵּנוּ אֶז בְּאוֹמָאן הָיָה זֶה בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וְהָיָה שָׁם שׁוֹחֵט אֶחָד מִתּוֹשְׁבֵי הָעִיר שֶׁהָיָה צָדִיק נֹסֵתָר וְאִישׁ לֹא יָדַע מְמֻנּוֹ, וְרַבֵּנוּ הִפְרִיחַ תְּכֵף בְּשׁוֹחֵט הַזֶּה. וְהִתְחִיל הַשׁוֹחֵט הַזֶּה לְדַבֵּר עִם רַבֵּנוּ, וְאָז דִּבֶּר עִמּוֹ רַבֵּנוּ מֵעֲנִיִן הַהֶתְקַבְּצוֹת אֲצִלּוֹ עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְאָמַר לוֹ "מִיִּין זָאָף אִיז רֹאשׁ הַשָּׁנָה" - "עֲנִינִי הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה"¹; וְאָמַר הַשׁוֹחֵט לְרַבֵּנוּ שֶׁהָיִיתָ שֶׁהוּא צָרִיף לְהַשְׁאִיר עַד עָרֵב רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּאוֹמָאן כְּדִי לַעֲרֹף שָׁם אֶת הַשְּׁחִיטָה עֲבוּר תּוֹשְׁבֵי הָעִיר, עַל כֵּן שׁוֹאֵל הוּא וּמִבְּקֵשׁ מִרַבֵּנוּ שִׁיתֵן לוֹ רְשׁוּת לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּשֵׁם שָׁל קְפִיצַת הַדֶּרֶף, וַיִּגִּיעַ עַל יְדֵי זֶה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְרַבֵּנוּ בְּעִיר בְּרֶסֶלָב מִיָּד לְאַחַר שִׁיעֲרֹף אֶת הַשְּׁחִיטָה. לֹא הִסְכִּים רַבֵּנוּ לָזֶה וְהִשִּׁיב לוֹ: "צוּ מִיר דְּאַרְף מְעַן פְּאַרְן מִיט פֶּעַרְד, נִיט מִיט שְׁמוֹת!" - "אֵלֵי צָרִיכִים לְנִסּוֹעַ עִם סוּסִים, לֹא עִם שְׁמוֹת!"². לֹא יָדוּעַ אִם הִגִּיעַ אַחַר כֵּף אוֹתוֹ שׁוֹחֵט אֶל רַבֵּנוּ לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה אִם לֹאוּ:

ב. וראה 'ספר המידות' אות צדיק סעיף קס"ו: "טלטול הצדיקים לפעמים הוא בשביל גלות איזה צדיק נסתר".

ג. וכמובא ב'חיי מוהר"ן' סימן ת"ג, עיין שם.

ד. ראה ב'חיי מוהר"ן' סימן רצ"א: "אחלי שאזכה לראות אור בהירות הדרך שאתם

קעו

רַבֵּנוּ אָמַר לְרַבֵּי יוֹדֵל: "דִּיין זַאָף אִיז נַעֲמַעַן פְּדִיוֹנוֹת" - "הָעֲנִין שְׁלֶךְ הוּא לְקִיחַת פְּדִיוֹנוֹת". גַּם אָמַר: "בְּפִנְיֵסָה עֲצָמָה שְׁנַכְנָסִים לְעִיר מְעֻדוֹעַדִּיוֹקַע (שְׁשָׁם הָיָה דָר רַבֵּי יוֹדֵל) - הָרִי הִיא כְּבָר הַמְתָּקָה" - "אִיז שׁוֹיִן אַ הַמְתָּקָה".

וְאֲשֶׁר עַל כֵּן הָיוּ כָּלֵל תְּלַמְיָדֵי רַבֵּנוּ וְאָף מוֹהֲרֵינָא מְשַׁתְּדָלִים לִתְּנֵן לְרַבֵּי יוֹדֵל בְּכָל עָרֵב רֵאשׁ הַשָּׁנָה מְעוֹת לְפִדְיוֹן נַפְשֵׁי מְלֻבָּד מֵהַ שְׁנַתְּנוּ גַם בְּסֵתֶם אַחַד לְשָׁנֵי; כִּי כֵן הָיְתָה דְרָךְ כָּלֵל אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ בְּעֲנִין הַפְּדִיוֹנוֹת, שְׁזָה נָתַן פְּדִיוֹן לְזָה וְזָה נָתַן לְזָהוּ - "דָּאס אִיז דְּעַר וְוַעֲג גְּעוֹוַעַן, דְּעַר הָאֵט גְּעַעְעַבְּן דְּעַם אוֹן דְּעַר הָאֵט גְּעַעְעַבְּן דְּעַם":

קפא

מִתּוֹךְ דְּבָרֵי רַבֵּי אַבְרָהָם בֶּן רַבֵּי נַחֲמָן הַבֵּיִן רַבֵּי לְוִי יִצְחָק שְׂרַבְנוּ הַקְּדוֹשׁ לֹא נָתַן עֲצוֹת פְּרֻטִיּוֹת לְאֲנָשָׁיו וְלֹא הוֹרָה לָהֶם סֵדֵר עֲבוּדָה וְהִנְהִיגָה

נוסעים עליו אלי", עיין שם; ושם בסימן שט"ו: "אלו בני אדם שהם נוסעים והולכים להצדיק האמת, כשחש ושלום נפסק אחד מהם ונמנע מלנסוע - אזי גם הדרכים מתאבלים, ומבקשים את תפקידם; כי הדרכים תאבים שייסע עוד אחד עליהם להצדיק האמת"; ועיין 'ליקוטי הלכות' ברכת הריח ד' אות ט"ז, ושם הלכות ערב ה' אות ל"ד.

ה. והנהגה זו אמר רבינו לרבי יודל שיעסוק בה עוד בחייו הקדושים. (רל"י).

ו. ראה 'עלים לתרופה' במכתב מיום ב' דסליחות שנת תקצ"ד: "ותשלח על פדיון לידידנו כבוד רבי יודיל, אפילו איזה סך מועט תוכל לשלוח"; ושם במכתב מיום ו' עש"ק עשרת ימי תשובה שנת תקצ"ה: "ודע שנתתי שני זהובים לידידנו הרב וכו' מורנו הרב רבי יודיל נרו יאיר על פדיון בשבילך".

ז. והדרך של לקיחת הפדיון לא היתה בדווקא כרוכה באמירת נוסח התפילה של הפדיון, אלא על ידי שלוקחים את המעות נעשה ממילא הפדיון. וגם כיום הדרך של פדיון היא באופן זה, שזה נותן פדיון לזה וזה נותן לזה, ונוהגים לומר את נוסח התפילה לפדיון נפש. (רל"י).

לְכֹל יוֹם וַיּוֹם, וְגַם לֹא נָתַן לָהֶם דְּרָכִים הַמִּיְחָדוֹת לָהֶם בְּעִבּוּדַת הַשֵּׁם, אֲלֵא כָּל אֶחָד הֵבִין מֵעֲצָמוֹ בְּאִיזוֹ דְּרָךְ עָלָיו לִילֵךְ לְפִי עֲנִינוֹ וְהַשְׁגָּתוֹ, וְכִמּוֹ רַבִּי יוֹדֵל וְרַבִּי שְׁמוּאֵל אֵיִזִיק תְּלַמִּידוֹ אֲשֶׁר בָּחַרוּ מֵעֲצָמָם בְּאִיזוֹ דְּרָךְ לִילֵךְ, וְרַבְּנּוֹ הִנְהִיגָם לְפִי דְרָכָם וּבְחִירָתָם, וְהִנְהִיגָת רַבְּנּוֹ הִיְתָה שְׁאֵמֵר תּוֹרָה לְכֹלָם כְּאֶחָד, וּבְאֵמִירָתוֹ הֵבִין כָּל אֶחָד מֵהַ שְׁנֵצְרָךְ לוֹ לְעִבּוּדָתוֹ כְּפִי מַחוֹ וְהַשְׁגָּתוֹ, וְאַף אַחֲרֵי שְׁחֹזַר רַבְּנּוֹ מִלְּעַמְּבֹעֵרְג, שְׂאֵז לֹא עָסַק כְּכַר בְּדִרְךְ הַיְדוּדֵי דְבָרִים, כִּי הָיוּ נִכְנָסִים אֵלָיו ז"ל בְּעָרֵב רֵאשׁ הַשָּׁנָה וְנִתְּנוּ קְוִיטְל וַיִּצְאוּ, וּלְמַחֲרָתוֹ בֵּין הַיּוֹם הָרֵאשׁוֹן שֶׁל רֵאשׁ הַשָּׁנָה לַיּוֹם הַשְּׁנִי הִיָּה אוֹמֵר רַבְּנּוֹ תּוֹרָה, וּבְתוֹרָה זֹה הִיָּה נִכְלָל כָּל מַה שֶּׁהִיָּה נוֹגֵעַ לְכֹל אֶחָד, וְכָל אֶחָד

ח. ותתבונן גם במעשה מרבי ישראל פלאטינסקי מנעמרוב (מובא בכוכבי אור אנשי מוהר"ן ב אות מ' מועתק להלן בערכו) שאף שלא הסכים רבינו שיסע למוסקב בשביל פרנסה לא אמר לו רבינו בפירוש שאינו מסכים אלא שהיה תנועה כזו אצל רבינו כמו שרבינו אינו מחזיק מנסיעה זו, אבל לא אמר דעתו בפירוש בפיו הקדוש; ראה עוד להלן חלק ב' סימן ק"מ ובהערה שם. (רל"י).

ט. "די תורה האט דער רבי גערעדט פאר רבי שמואל אייזיק, פאר רבי יודל, פאר רבי נתן, פאר רבי נפתלי, פאר אלעמען איז די תורה, און די תורה האט יעדן איינעם ארויסגעגעבן וועדליג זיינע מוחין, לויט זיין יראה מיט זיין אהבה, אז ער זאל זיין אזוי. דער רבי שמואל אייזיק איז געווען אזא מין ברען, אזא מין פייער, צו רבי יודל וואס איז געווען א געוואלדיגער מענטש, ער איז געווען א הימל מענטש, און ער איז געגאנגען מיט אזא מין וועג, האט דער רבי דען זיי געגעבן דעם וועג? דער רבי האט דאך נישט געזאגט 'טוה אזוי! גיי אזוי!', נאר אז זיי זענען געגאנגען אויף דעם וועג - האט דער רבי זיי געלאזט גיין אויף דעם וועג, האבן זיי געזעהן אז זיי קענען גיין מיט דעם וועג!" - "כשגילה רבינו תורה אַמְרָה לתלמידו רבי שמואל אייזיק, לרבי יודל, למוהרנ"ת, לרבי נפתלי, התורה נאמרה לכולם, ומתוך דברי התורה הוציא כל אחד ואחד לפי המוחין שלו ולפי היראה והאהבה שלו באיזו דרך עליו לילך. רבי שמואל אייזיק תלמיד רבינו היה בכזו תבערה, כזו מין אש, וכן רבי יודל שהיה איש גורא, היה אדם שמיימי, והלך בעבודת ה' בדרכו הוא, וכי רבינו נתן להם במפורש דרך כזו וכזו שינהגו בה? הרי רבינו לא אמר לו במפורש 'עשה כן! נהוג כן!', אלא שכשהלכו בדרך שבחרו בה - נתן להם רבינו רשות לילך בדרך זו, ומזה ראו שאכן יכולים הם לילך עם דרך עבודה זו." (רל"י).

שָׁמַע בַּתּוֹרָה אֶת הַפְּרָטִים הַנִּצְרָכִים אֵלָיו; וּכְפִי הַמּוֹבָא בְּחַיֵּי מוֹהַר"ן' (סי' כט) שְׁאַחֲרֵי אֲמִירַת הַתּוֹרָה 'חֲמֹר אֶסוּר גְּזֵלָה' (ליקוטי קמא סי' סט) הָעוֹסְקֵת בְּעֵינֵי בָּנִים, אָמַר רַבְּנּוּ לְאַחַד שֶׁבִקְשׁוּ שְׂתִפְלִל עָלָיו שְׂיֵהִיו לוֹ בָּנִים: "אֵיךְ הָאֵב שׁוֹיֵן גְּעֻזָּא גֻט אַ תּוֹרָה!" - "הֲלֹא כִּבְר אֲמַרְתִּי תּוֹרָה!".

וּמָה שֶׁנִּתֵּן רַבְּנּוּ ז"ל לְאֲנָשֵׁי הַנְּהָגוֹת וְצַעֲטֵלֵיךְ עִם תַּעֲנִיּוֹת, כְּמוֹבָא בְּשִׂיחוֹת הַר"ן' (סי' קפה) וּבְחַיֵּי מוֹהַר"ן' (סי' תצא) - הָיָה זֶה רַק בְּמַעַט עֲנִינִים פְּרָטִיִּים וּבְדַבָּרִים קְלִים אֲשֶׁר הָיוּ שִׂיכִים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי שֶׁרַשׁ נִשְׁמָתוֹ:"

תפ

רַבִּי זְלַמֵּן בֶּן רַבִּי נַחֲמָן חֲזִיהֶלְעִיס הָיָה מְגִיעַ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה לְאוֹמָאן עַל יְמֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְהָיָה עוֹמֵד אַז כְּלַפֵּי הַקִּיר מְאַחֲרֵי עַמּוּד הַתְּפִלָּה מְשֻׁד כָּל הַתְּפִלָּה כְּשֶׁפָּנְיוֹ מְכֻסּוֹת, וְכַמַּעַט שְׁלֹא רָאוּ אֶת צוּרַת פָּנָיו שְׂהִיו מְאִירוֹת בְּיֹתֵר וְכוּ':

י. זה הלשון שם: "בשעה שאמר רבינו ז"ל המאמר הנ"ל, עמד אז לפניו איש עשיר אחד שלא היו לו בנים; ואחר איזה ימים הפציר העשיר הנ"ל את רבינו ז"ל להתפלל עליו שיהיו לו בנים, השיב לו רבינו ז"ל: 'הלא אמרתי לך תורה על ראש השנה!' - ולא הבין כוונתו וכו'".

יא. ועיין ב'הוספות מכתב יד החברים' שבסוף ה'ליקוטי מוהר"ן' שם מובא: "כי איש הישראלי אם צריך לעצה אזי ישאל עצה מבנים קטנים או מבני הצדיקים וכו' הן בגשמי והן ברוחני, כי שם גמר העצה ועל פיהם יהיה כל דבר שבעולם, ועל ידם נמתקו הדינים".

כי אכן יש פעמים שצריכים לעצה ואז יש עניין בעצם השאלה מפייהם כאמור, ואצל אנשי שלומנו היה כך שהם [בני הצדיקים וכו'] לא היו משיבים בפה מלא עצה ברורה, ואף על פי כן כבר הבינו כדת מה ואיך להתנהג, ואף על פי שהם לא השיבו ברורות - "ס'איז פארהאנען אמאל דאס פּרעגן אליין. ביי אונזערע לייט איז געווען אזוי: זיי פלעגן נישט ממש ענטפערן, אבער מען האט פארשטאנען וואס מען זאל טאן, כאטשיג זיי האבן נישט געענטפערט אבער מען האט פארשטאנען!" [וגם לנו היו הרבה פעמים שבזה שלא השיבו לנו ברורות כבר הבננו את הלך מחשבתו ודעתו של הנשאל - "פונעם נישט זאגן האב איך געוואוסט וואס זיין געדאנק איז"]. (רל"י).

תרכח

רַבְּנוּ ז' ל' הָיָה נִזְהָר לְבָלִי לֹמֵר לְהֶאֱפִיקוֹרְסִים הַנ"ל תּוֹרָה, וְאָף לֹא
הָיָה מְדַבֵּר עִמָּם דְּבוּרִים כְּדַרְכּוֹ עִם אַנְשָׁיו, וּכְשֶׁהָיוּ בָּאִים
לְפָנָיו הָיָה מְסַבֵּב דְּבוּרָיו לְדָבָר אַחֵר כַּמּוּבָא לְעִיל בְּסִימָן תּרִי"ב וְכו',
וּמָה שֶׁהָיוּ אֶצֶל רַבְּנוּ בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה הָאֲחֵרוֹן בְּעֵת אַמִּירַת הַתּוֹרָה "תִּקְעוּ
- תּוֹכְחָה", כִּי כָּבֵר הָיָה נִמְצָא בָּהֶם אִז קָצַת רִיחַ שֶׁל אַמוּנָה כ"א:

(רבי לוי יצחק שמעה מרבי אברהם ב"ר נחמן)

תרכט

וּבְמַעוֹט זְמַן שֶׁל חֲדָשִׁים סְפוּרִים בְּלִבְד מַעַת שְׁנַכְנַס לְגוֹר בְּאוּמָאן,
הַצְּלִיחַ רַבְּנוּ כָּל כָּף לְהַשְׁפִּיל אֶת הָאֶפִיקוֹרְסִים וְאָף לְהַכְנִיס
בָּהֶם מַעֲט אַמוּנָה, עַד שְׁבִימֵי רֵאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁנַת תַּקַּע"א כָּבֵר הַתְּפַלְלוּ
הָאֶפִיקוֹרְסִים בְּמַנְיָנוּ שֶׁל רַבְּנוּ, וּכְבָר הָיָה בָּהֶם כְּזֶה רִיחַ שֶׁל אַמוּנָה, עַד
שֶׁשָּׂבָאָה הַמְשַׁרְתֵּת שֶׁל הִירֶשׁ בָּעַר לְקָרָא לוֹ שִׁילָף לְשִׁתּוֹת תַּה קָדָם
תִּקְיַעַת שׁוֹפָר - עָנָה וְאָמַר לָהּ: "פֶּאֶר דִּי תִקְיַעוֹת וְועֵל אִיף נִישָׁט גִּיין
טְרִינְקֶען קִיין טִיי!" - "קָדָם הַתִּקְיַעוֹת לֹא אֵלָף לְשִׁתּוֹת כָּלֵל תַּה!" כ"ב:

(רבי לוי יצחק שמעה מרבי אברהם ב"ר נחמן)

כ. ליקוטי תנינא סימן ח'.

כא. ראה בליקוטי קמא סימן י"ד: "והתנוצצות שהנשמות מתנוצצין ומאירין ומעוררין את
הפושעי ישראל בתשובה ומולידין נשמות גרים, זה מכונה בשם 'פלגא' (חצי), כי עדיין
רחוקים מהקדושה מאוד ויכול להיות להם מניעות רבות, וצריך להם יגיעות רבות כדי
להפשיט מהם הבגדים צואים שהלבישו וכו'", עיין שם. (רל"י).

כב. ופוק חזי גבורתא דמור, שאחד כזה שהיה נמצא ושקוע עמוק מאוד בהשכלה

תרצב

כך שמעתי מאדוננו מורנו ורבינו מוהרנ"ת ז"ל קדם הסתלקותו הקדוש והטהור, וכך אמר בלשונו הקדוש, שבחסדי ה' יש לנו עתה שלש הלכות מבררות: על ראש השנה צריכין לנסע, ושלחן ערוך צריכין ללמוד, והתבודדות צריכין בכל יום: (נתיב צדיק מכתב מא)

תרצג

הנני להציג מה שמעתי מאבי ז"ל בפשם מורנו רבי נתן ז"ל, שלא נמצא לו ברור ההלכה והמשפט הנ"ל זולת בשלשה דברים: חיוב ללמד הפוסקים בכל יום ויום, וחיוב התפלה והבקשה, לחידוש

ובאפיקורסות גדולה רח"ל, ואף על פי כן יכול היה רבינו לעשות ולעסוק עימו ולהכניס בו אמונה פשוטה כזאת שכבר יאחז בדבר מעלה זה, להתנהג כעיקר ההלכה ולבלי לשתות קודם התקיעות. ואין אנו רוצים ח"ו לקטרג ולעורר דינים על מה שכמה התירו זאת כיום לעצמם, וכמעט אשר נהיה אצלם הדבר כהיתר גמור למהר לעשות קידוש אחרי תפילת שחרית ולאכול ולשתות קודם תקיעת שופר, ובזמננו באומאן תיכף אחר קריאת התורה הלכו כולם בלי יוצא מהכלל ממש לטבול במקווה בזריזות קודם התקיעות, וחזרו והתחילו 'למנצח' בהתעוררות גדול, ולא עלה על דעת מאן דהוא לעשות קידוש ולאכול או לשתות ח"ו לפני התקיעות, ואפילו חולה שהיה חייב ומוכרח בזה היה הולך מקודם למורה הוראה לשאול שאלתו האם מותרת לו האכילה. ובדבר זה היו גזררים בשעתו כל החסידים ההולכים בדרך הבעל שם טוב הקדוש. ובילדותי בגראדז'יסק היה אחד מבעלי הבתים שנחלה ונחלש, ושלח לשאול את רב העיר האם יכול להקל בדבר לשתות קודם התקיעות, ופסק הרב שילכו לביתו לתקוע שם עבורו תקיעת שופר, בכדי שלא ישתה קודם התקיעות. וכיום נהיתה אמונה פשוטה זו קלה בעיני כמה, והולכים ועושים קידוש תיכף לאחר תפילת שחרית, וגם משוחחים ומדברים אז דברים בטלים. (רל"י); ראה עוד 'מטה אפרים' סימן תקפ"ח ס"ק ב'.

כג. דהיינו המבואר ב'ליקוטי מוהר"ן' קמא ריש סימן ס"א שצריך להוציא לעצמו מלימודי הצדיק בירור הלכה ומשפט, שיידע איך להתנהג, עיין שם.

כד. ראה ב'שיחות הר"ן' סימן קפ"ה: "וזאת היתה הנהגה כללית שציווה והזהיר את כולם,

בַּהּ בְּכָל יוֹם כְּפִי מֵהַ שְׁעוֹבֵר עָלָיוּיָהּ, וְחַיִּיב אֶסְפֵּת הַנִּפְשׁוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה
לְמָקוֹם גְּנִיזְתּוֹ הַקְּדוֹשָׁהי; עַד כָּאן לְשׁוֹנוּיָהּ:

(ביאור הליקוטים סימן סא אות סא)

דהיינו ללמוד פוסק בכל יום; אפילו ביום שאין לו פנאי - לימוד על כל פנים איזה סעיף שולחן ערוך וכו", עיין שם; ובעלים לתרופה' במכתב מיום ה' תענית אסתר שנת תקצ"ה: "אנו לומדים פוסקים וארבעה שולחן ערוך בכל יום, והוא הנהגה קדושה מרבנו ז"ל שהזהיר מאוד על זה כמפורסם וכנדפס בספריו הקדושים".

כה. ראה ב'שיחות הר"ן' סימן קפ"ה: "גם זאת היתה הנהגה כללית שהזהיר את כל אחד ואחד, דהיינו להתבודד בכל יום ויום ולפרש שיחתו לפני השם יתברך, ולבקש מלפניו רחמים ותחנונים לזכות להתקרב לעבודתו יתברך; ושיחה זו תהיה בלשון אשכנז שמדברים בו וכו", עיין שם; וראה 'כוכבי אור' חלק 'חכמה ובינה' אות י"ט בהערה: "שני דברים האלה [לימוד 'שולחן ערוך' והשיחה בינו לבין קונו] היו הנהגות כלליות לכל מקורביו בכל ימי חייהם, וכפי המובן שם שקיום השני דברים האלה ב'חוק ולא יעבור' - מסוגל ומועיל לנצח בכפלי כפלים בלי שיעור יותר מאם אפילו היה עושה אותם האדם כמו כן בלא 'חוק ולא יעבור', תמיד בלי הפסק".

כו. ראה 'חיי מוהר"ן' סימן ת"ו; לעיל סימן ר"ג והלאה.

כז. שלוש הנהגות אלו שייכות כולן לעניין של 'משפט', כי לימוד הפוסקים בפשטות הוא על מנת לידע את משפטי התורה ואת דיניה, וההתבודדות והשיחה בינו לבין קונו היא בחינת "יכלכל דבריו במשפט" (תהלים קיב ה), שהאדם דן ושופט את עצמו על כל עסקיו, כמבואר בתורה "אור הגנוז" (ליקוטי קמא סימן טו; ועיין גם שם בסימן ב), וכן ראש השנה הוא 'יום הדין' ועניינו דין ומשפט כנודע, כמ"ש (תהלים פא ה) "תקעו בחודש שופר וכו' משפט לאלקי יעקב", וכפי שאנו אומרים בתפילת ראש השנה: "היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים וכו'". [היו מאנשי שלומנו ה'עובדים' שהיו משתדלים שלימוד הפוסקים יהיה דווקא בזמן של 'עת רצון', כשם שאת התפילה והשיחה בינו לבין קונו הקפידו לערוך בזמן זה, על פי דברי רבינו בתורה "ויהי מקץ - זכרון" (ליקוטי קמא סימן נד), עיין שם, [וראה עוד בזה להלן חלק ב' סימן רי"ז]. גם היו כאלה מאנשי שלומנו שנזהרו ללמוד מדי יום בימו שולחן ערוך משך שעה אחת, והיו אומרים מסברא שכמו שציוונו רבינו לקיים את עצת ההתבודדות במשך שעה אחת, כן גם החיוב ללמוד שולחן ערוך הוא במשך זמן זה, כי שני הציוויים הללו שייכים כאמור לעניין המשפט; וגם רבי אברהם ב"ר נחמן היה נוהג כך. אמנם ברור ופשוט שיש לכל אחד להיזהר בנפשו לבל ייפול חס ושלום מעיקר ציווי רבינו, ללמוד בכל יום על כל פנים איזו הלכה פסוקה בשולחן ערוך, מפאת המאמץ לקיים הנהגות והידורים כגון אלה]. (רל"י).

חלק ב'

סב

כְּשֶׁבֵּא מוֹהֲרַנְ"ת ז"ל אֶל רַבְּנּוּ עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה תַּקְס"ג, רָאָה שְׂיֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁמִּתְפַּלְלִים כְּרֹאוּי, וְהִתְקַנָּא בָּהֶם מְאֹד, כִּי הוּא לֹא הֵיָה יָכוֹל אֶזְלֵהֶם לְהִתְפַּלֵּל בְּכוֹנָה כְּרֹאוּי. אַחַר כֵּן שָׁמַע מֵרַבְּנּוּ ז"ל אֶת הַתּוֹרָה "בְּחֻצוֹצְרוֹת" שֶׁבְּלִקוּטֵי קַמָּא סִימָן ה', וְאָמַר שֶׁלֹּא הֵיָתָה לוֹ שׁוּם הַשָּׁגָה בְּהַתּוֹרָה הַזֵּה, אֲלָא זֹאת מְצָא חֵן בְּעֵינָיו, פִּירוּשׁ הַפְּסוּק (משלי טו לא) "אֲזַן שִׁמְעַת תּוֹכַחַת חַיִּים וְכוּ"י"; כִּי זֶה הֵיָה נִצְרָף לוֹ מְאֹד, כִּדִּי שְׂיִתְרֵץ לוֹ עֶקֶר קִשְׁיָתוֹ שֶׁל חוֹתְנּוֹ הָרַב רַבִּי דָּוִד צְבִי ז"ל שֶׁחֲלַק מְאֹד עַל פְּלִלְיוֹת הַחֲסִידִים מִחֻמַּת שְׂרָאָה שֶׁהַחֲסִידִים חוֹלְקִים אִישׁ עַל רֵעֵהוּ כַּמּוּבָא לְעִיל (סי' כה), וּפְרוּשׁ הַפְּתוּב כְּפִי שֶׁפִּרְשׁוּ רַבְּנּוּ הֵיָה לְמוֹהֲרַנְ"ת לְמִשְׁיב נֶפֶשׁ לְהִבִּין וּלְהַשְׁכִּיל לְבָלִי לְשִׁמְעַת לְמַרְיבוּת שְׁבִין הַצְדִּיקִים הַשְּׁלֵמִים, כִּי בְּזָה גָּלָה לוֹ רַבְּנּוּ אֶת דַּעְתּוֹ הַקְּדוּשָׁה, שֶׁצָּרִיף לְהֶאֱמִין שֶׁכָּל מְרִיבָה וּמִצּוֹתָא שְׁבִין הַצְדִּיקִים הֲרִי הִיא עֲנִין גְּבוּהָ, וְכַמְבָּאָר בְּפָנִים הַתּוֹרָה הַזֹּאת^כ:

כח. ראה שם בליקוטי קמא סימן ה' אות ד': "וזו פירוש 'אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין' - לשון תלונה ומריבה; כשאתה שומע מריבות שבין הצדיקים - תדע שזה משמיעין אותך תוכחה על שפגמת בטיפי מוחר, שעל זה נאמר (משלי ב יט) 'כל באיה לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים', שאתה דבוק בסטרא דמותא", עיין שם.

כט. וראה עוד בספר 'רינת ציון' (מרבי אברהם שטרנהארץ) סימן ה': "התורה ה' בחצוצרות' הנאמרה בראש השנה הראשון של ההתקרבות מוהרנ"ת זל"ה, הגם שזה דיבר אדוננו מורנו ורבינו לעניין הפונקטין, שהם גזירות שנשמעו, לבטלן ולהמתיקן כידוע, אך העיקר נאמרה כמעט כל התורה הזאת לעניין מוהרנ"ת, הן על העבר שלו והן על העתיד, איך לעבוד עבודת ה' להבא וכו', והתורה 'בחצוצרות' המדברת מעניין שמחת כל המצוות

קסט

שְׁמַעְתִּי מֵהָרֶב רַבִּי מִשֶּׁה מְטָשְׁעֵנְסִטְעֵכָאוּ שְׁפָרַאשׁ הַשָּׁנָה הָאֲחֵרוֹן, דְּהֵינּוּ
 בְּשַׁנַּת תר"ה, אָמַר מוֹרְנוּ מוֹהֲרַנְ"ת ז"ל: "הֵינְט בֵּין אֵיךְ דְּעַר
 שְׁכָל הַכּוֹלֵל!" - "כִּיּוֹם אֲנִי הוּא ה'שְׁכָל הַכּוֹלֵל"^ב; וְנִמְצָא מְבָאָר שְׁאֲחַר
 פְּטִירְתּוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ ז"ל עֲדִין נִשְׂאָר אֵיזָה בְּחִינַת 'מְנַהִיג הַכּוֹלֵל' לְאַנְשֵׁי
 שְׁלוֹמֵנוּ, הֵינּוּ מוֹרְנוּ מוֹהֲרַנְ"ת זצ"ל: (הלכתא כנחמני, גדולת מוהרנ"ת אות ד)

רכב

אִישׁ אֶחָד מְטַעֲפֵלִיק נִסְע לְמוֹהֲרַנְ"ת ז"ל לְבִרְסֵלָב לְשַׁמַּע מְמֵנוּ דְּבָרֵי
 אֲלָקִים חַיִּים; אַחַר כֵּן מְצָא בְּחֵדֵר מוֹהֲרַנְ"ת ז"ל חֲתִיכַת נֶיָר כְּתוּב

ומעניין 'ביומו תתן שכרו', שאין רוצה שכר עולם הבא, רק שכר מצווה אחרת, עיין שם,
 וכן לפשט מלב עקמומיות על ידי קולות בתפילה ולפנות המוח ממחשבות הנקראים 'חמץ'
 המובא שם, זה היה ממש כמו שדיבר אדוננו מורנו ורבינו רק עבור תיקון נפשו לבד,
 מחמת שמוהרנ"ת זל"ה היה מקודם התקרבותו לאדוננו מורנו ורבינו זל"ה בעל מחשבה
 לאין שיעור, שזה היה אצלו ייסורים לעבודת השם יתברך, ומחמת זה לא היה השמחה
 שלו מהמצוות בשלימות, רק בשביל עולם הבא, והגם שהיה גם מקודם ירא שמים גדול
 ועצום, אך לא הרגיש שום חיות ממידת היראה והאהבה, כפי שמבואר בהתורה הזאת מזה;
 ומאז התפלל בקולות, בחינת רעמים, עיין שם. ואז כשאמר רבינו זל"ה 'ותאמין כי כל
 מצותא ומריבה שיש בין הצדיקים השלימים אין זה רק שיגרשו סטרין אחרנין', עם הפסוק
 'אוזן שומעת וכו' - אמרו אחר כך [אנשי] הקיבוץ למוהרנ"ת זל"ה שבזה נתישב דעתם
 כל כך, כי לא הבינו מקודם איך יהיה על אור קדוש וטהור ובהיר כזה איזה קינטור, ובפרט
 חס ושלוש מחלוקת, אך כששמעו מאדוננו מורנו ורבינו הפירוש של זה הפסוק 'אוזן
 שומעת וכו' הבינו שזה לטובתם, עיין שם היטב התורה הזאת, ומאז והלאה לא היה קשה
 להם שום קושיות מהמחלוקת אפילו על גדולי גדולים, כי זה רק כדי שיזכו המון עם
 לחיים, בחינת 'תוכחת חיים'. ומוהרנ"ת אמר שבזה התורה גילה לו רבינו זל"ה כל היהדות
 איך להתנהג, היינו איך להתפלל, ואיך לעשות מצוות בשמחה מהמצווה בעצמה, ומידת
 היראה ואהבה, ולטהר את המוח ממחשבות, כמבואר שם".

לג. עיין ליקוטי קמא סימן ס"א אות ג'.

בכתב יד מוהרנ"ת ז"ל, בזה הלשון: "בא אלי איש אחד מטעפליק ושמו ... ומעתה אתחיל לומר תורה ברבים" (מחמת שאדונינו מורנו ורבינו זצ"ל קצב לו מספר, שאם יתקרבו אליו אחר הסתלקותו אנשים חדשים כמספר שקצב לו - אז יתחיל לומר תורה ברבים, והאיש הזה השלים המספר, פן אמר מוהרנ"ת ז"ל אחר כך]. והאיש הזה נתרחק ממוהרנ"ת ז"ל, פי לא היה יכול כלל להכניס בדעתו, כפי שידע בנפשו קטן מדרגתו בעבודת השם, שעל ידו יתחיל מוהרנ"ת זכרוננו לברכה לומר תורה ברבים.

והנה אין מן הצורך לסתור שטות כזה, כי כבר מבאר מדברי חכמינו ז"ל שאפלו אם יתאספו תשעה צדיקים נוראים אסור לומר קדיש וקדושה, וכשנצטרף להם אפלו פחות שבפחותים - נגמר בזה מה שנגמר, וכן אפלו כשכל העשרה אנשים שפלים ופחותים, אף על פי כן על ידי התועדותם יחד נתהוה בזה קדשות שמו יתברך בקדושה או קדיש וברכו וכו', מה שאי אפשר לעשות אפלו על ידי תשעה צדיקים. וכתבתי זאת כי זה נצרך גם לענין הצרופים מן הקבוץ של ראש השנה המכרחים לאדונינו מורנו ורבינו זצ"ל, ודי למבין:

(הערת המעתיק, אנשי מוהר"ן (ג) אות י')

❁ רצו ❁

פעם אחרי ראש השנה, כשחזר מוהרנ"ת מאומאן לברסלב שהיתה עיר קטנה, אמר: "יש גזרה בשמים על העיר ברסלב שישתלקו ממנה ארבעים אנשים, ולא ידוע מי הם"; ונפל פחד ומורא על כל בני העיר:

❁ שצד ❁

באותה עת שהיה מגלה מברסלב לנעמרוב למשך שלש שנים, היה על מוהרנ"ת להתיצב מדי יום ביומו בזמן מסים בפני השלטונות,

כְּדֵי שְׂיֵרָאוּ שֶׁהוּא אֶכְנַן שׁוֹהָה וְנִמְצָא בְּנַעַמְרוֹב. וְעָשָׂה מוֹהֲרַנִּית כָּל הַשְּׁתַדְלוֹת לְסִדֵּר מְסַמְכֵי הַתֵּר עַל הַנְּסִיעָה לְרַבְּנֵנוּ עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁנַת תַּקצ"ו, וְאִף אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ נִדְבְּרוּ בֵּינֵיהֶם לְסִדֵּר עֲבוּרוֹ מְסַמְכֵי הַתֵּר, אִף לְבִסּוּף לֹא הִסְפִּיקוּ לְהַשְׁלִים וּלְסִדֵּר אֶת כָּל הַנְּדָרָשׁ (מֵעַן הָאֵט נִישְׁט עֲסַפִּיעֵט צוֹצוּגְרִיטֵן אִינְגַּאנְצֵן), וְסִדְּרוּ לוֹ אִיזָה מְסַמְכֵי הַתֵּר עַל יְדֵי אִיזוּ תַחֲבוּלָה¹; וְכִשְׁקָרְבוּ יְמֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָבוֹא לֹא הִסְתַּכַּל מוֹהֲרַנִּית עַל שׁוּם עֲכׁוֹב וּמְנִיעָה, וְנִסַּע וּבָא לְאוּמָאן עַל הַקְּבוּץ הַקָּדוֹשׁ².

אוּלַם הַמְתַנַּגְדִים³ שֶׁעָקְבוּ אַחֲרֵי מוֹהֲרַנִּית הַלְשִׁינוּ עָלָיו תַּכְף וּמָסְרוּ אוֹתוֹ לְמוֹשֵׁל שְׁבָאוּמָאן, וּבָאוּ הַשׁוֹטְרִים וּלְקַחְהוּ בְּכַזְיוֹן נוֹרָא לְמַעַצֵּר בְּעֵת שְׁהִיָּה עַל הַצִּיּוֹן בְּעָרְב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְלֹא אָבוּ לְשַׁחֲרוּ, וּמִלְכַד הַמַּאֲסָר וְהַכַּזְיוֹן הַגָּדוֹל גַּם הִיָּתָה בְּזָה סַכָּנָה, שְׁמָא כְּעֵת עָלִיל הַגְּאֲבִירְנָטוֹר (הַמוֹשֵׁל) לְהַעֲמִידוֹ לְמִשְׁפָּט וּלְהַקְשׁוֹת עָלָיו אֶת הַתְּנָאִים שְׁפָסַק עָלָיו מִקֶּדֶם, עַד שְׁכַמָּה מְגַבִּירֵי הָעִיר אוּמָאן, חָלַקְמָה הָיוּ מֵאֲנָשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ וְחָלַקְמָה קְרוֹבִים בְּדַעְתָּם לְאֲנָשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ כְּמוֹ רַבֵּי קֶלְמָן

לז. ראה בספר 'טובות זכרונות' מעמוד קל"ו והלאה, מה שכותב שם ששמע בימי נעוריו ממשפחתו ובפרט מרבי נחמן טולטשינער אודות אופן התחבולה הזו.
 לח. וראה לעיל בחלק א' סימן רכ"ב, שאמר מוהרנ"ת אודות הנסיעה לאומאן על ראש השנה: "ווען עס וואלט געווען די גאנצע וועג אנגעלייגט מיט שארפע שווערד אויף ארויף, וואלט איך זיך געראטשקעט אויף די הענט און אויף די פיס און איך וואלט געפארן; נאר אן א פאס - נישט, איך וואלט געטאן אלע מעגלעכקייטן צו באקומען א פאס" - "אילו היתה כל הדרך זרועה בחרבות המחודדות כלפי מעלה, הייתי גוחן על ידי ועל רגלי הייתי נוסע לציונו הקדוש; רק בלי פאספורט - לא, הייתי עושה כל שניתן כדי לקבל פאספורט". (רל"י).
 לט. ראה גם דברי המעתיק בסוף המכתב מיום א' לך לך שנת תקצ"ה ב'עלים לתרופה' (מובא לעיל בסימן שמה): "כללו של דבר שמשה חניקע'ס שילם רעה תחת טובה ונהפך לרודף, ורדף למורנו ורבינו רבי נתן ז"ל כל שנת תקצ"ה, תקצ"ו, תקצ"ז, תקצ"ח, וגירה בו אויבים לקחת אותו לתפיסה, ואחר כך גירשו מביתו מברסלב לנעמרוב, וגם שם גירה בו בכל פעם אויבים וכו".

טולטשינסקי ועוד, הלכו בערב ראש השנה לבית המושל והבטיחו לו שהם לוקחים עליהם את האחריות, והם אחראים וערבים על זה שיחזירו להם את מוהרנ"ת תכף במוצאי ראש השנה; והסכימו, ושחררו את מוהרנ"ת על שני ימי ראש השנה. ואכן היה מוהרנ"ת אז בראש השנה בצותא עם אנשי שלומנו וכו'.

לשני ראשי השנים שאחר כך כבר נסע מוהרנ"ת בהתר, כי אנשי שלומנו סדרו עבורו רשיון מיוחד כדי שיוכל לבוא ולשהות באומאן בימי ראש השנה:

❁ שצה ❁

בכל השנים שאחרי הסתלקות רבנו ז"ל היה נוהג מוהרנ"ת בעת התפלות של ימי ראש השנה להניח את השטריימל של רבנו ז"ל תחת מעילו בחיקו, כנגד לבו, ובשום פעם לא היה חובשו אז על ראשו. ובעת התגברות המחלקת היתה באיזה ראש השנה הסתרה וחסכות כזו, ששכרו אז המתנגדים אנשי בליעל שפלים אשר עמדו וסבבו סביב הקלויז עם מקלות בידיהם וגם זרקו אבנים על הקלויז, עד שהיו מכרחים ביום ראש השנה להגיף ולסגר את כל הלאדין' (תריסי החלונות) של בית הפנסת ולהאיר את בית הפנסת במנורות נפט; כך היה נראה אז הראש השנה של רבנו.

והנה כשסימו את התפלה נשארו כל הקהל בבית הפנסת, ולא יצא אף אחד מאנשי שלומנו לשוב ולילך לביתו. שאל אותם

מ. השטריימל של רבינו, כמו שאר השטריימלאך דאז, היה קטן וצר, ונראה אחרת מהשטריימלאך ההיום. (רל"י).

מוהרנ"ת: "וואס שטייט איר? פארוואס גייט איר נישט?" - "מדוע אתם עומדים ואינכם הולכים לדרפכם?", והשיבו לו: "אינדרויסן טוט זיך אזא מין חשך, אז מען קען נישט ארויסגיין! ס'איז אלעס פול מיט שטיינער!" - "בחויז שוורר כזה חשך (שעומדים שם המתנגדים פנ"ל), עד שלא נתן לצאת! הכל מלא באבנים!". כששמע זאת מוהרנ"ת הוציא מחיקו את השטריימל של רבנו וחבשו על ראשו, ויצא ראשון לחויז; ותכף נסו וברחו להם אנשי הבליעל, וכבר יכלו אנשי שלומנו לצאת ולילך לדרפכם^{מא}:

שצט

אף על פי שבעצומן של שנות המחלקת הקשה והנוראה (תקצ"ה - תקצ"ח) היו אנשי שלומנו בסכנה גדולה ובפחד עצום, בכל זאת נהג אז ה'ראש השנה' של רבנו כמקדמת דנא, וגם אז התקבצו וקאו מאות מאנשי שלומנו על ראש השנה לאומאן:

תסד

והשם יתברך בעצם נפלאותיו ורחמיו המרבים עזרני בכל יום ובכל ית, עד שגמרתי בקיץ הזה [תקע"א] כל הדפסת ספר 'לקויטי מוהר"ן' תנינא וכו' וספר האל"ף ב"ית והקצור [לקויטי מוהר"ן]^{מב}, והבאתים בשלמות לקהלת קדש אומאן על ראש השנה הראשון אחר הסתלקותו; רבים ראו וישמחו וישרים יעלזו, עד הנה עזרונו רחמיך, נודה לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם:

(ימי מוהרנ"ת ח"א סימן פ)

מא. וראה ב'ספר המידות' ערך 'גאוה' אות כ"ג: "הכובע של צדיק - סגולה להסיר הגאוה".
מב. וב'ימי מוהרנ"ת' חלק א' סימן צ': "ובאותה השנה הדפסתי את הספרים במאהלוב וכו'".

תקמו

בַּנֵּינְן הַקְלוּז בְּשִׁלְיִשִּׁית הָיָה יָפָה וְנָאָה וּמְרָהִיב בְּיָפִיּוֹ בְּמִיָּחַד, וּכְשֶׁהֲגִיעַ רַבִּי לְוֵי יִצְחָק לְאוּמָאן (כְּעֶשֶׂר שָׁנִים אַחַר בְּנֵיטוּיָם) הָיָה נִרְאָה עֲדִין כְּחֶדֶשׁ מִמָּשׁ; וְהָיָה אוֹמֵר רַבִּי לְוֵי יִצְחָק: "וּוִיפֵל דֵּי שׁוּל אִיזוּ גְעוּוּעַן אִינְדְרוּיִסֵן גְּעַבּוּיֶעט שֵׁיין - דְּעַר דְּאוּוּעֶנְעַן אִינְעוּוִינִיג אִין שׁוּל אִיזוּ גְעוּוּעַן נָאָךְ שְׁעֶנְעַר!" - "כִּמָּה שְׁבַנְנִן הַקְלוּז הָיָה נָאָה וְיָפָה - הַרִי שְׁהַתְּפִלָּה בּוֹ הָיְתָה נָאָה הַרְבֵּה יוֹתֵר!", כִּי אִין לְתֵאָר וּלְשַׁעַר אֶת גְּדֵל הַכַּחוֹת שְׁהַשְׁקִיעוּ אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ שֵׁם בְּתַפְלָה בְּכַח, בְּבִכּוּת וּבְצַעֲקוֹת, בְּקִימַת חֲצוֹת וּבְקִיּוּם עֲצַת הַהִתְבּוּדוֹת בְּמִשְׁךָ פֶּל יָמֵי הַשָּׁנָה, וּבְכַרְט בְּתַפְלוֹת בְּעֵת הַקְּבוּץ בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, וְהַכֵּל מִתּוֹךְ מְסִירוֹת נֶפֶשׁ עֲצוּמָה. גַּם בִּימֹת הַחֲרָף, שְׁהָיוּ קִירוֹת הַקְלוּז קוֹפְאִים כְּגַלְיָדֵי קָרַח, אָף עַל פִּי כֵן בְּעַרְוֵי אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּתַפְלָתָם, וְלָבֶם הָיָה פְּתוּחַ בְּהַתְּעוֹרוֹת עֲצוּמָה, עַד שְׁהָיָה נֶכֶר בְּמוֹחַשׁ שְׁאִין זֶה כַּח אֲנוּשֵׁי, אֲלָא רַק כַּחוֹ שֶׁל רַבְּנוּ ז"ל הוּא אֲשֶׁר מְלָהִיב וּמִבְעִיר אֶת לָבֶם כֹּף לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ:

תקמו

בְּקְלוּזֵי שְׁבְאוּמָאן הָיָה סֵפֶר תּוֹרָה שְׁהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עוֹד מִרְן הַבַּעַל שֵׁם טוֹב זְכַר צְדִיק וְקְדוֹשׁ לְבָרְכָהּ, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שְׁסַפֵּר זֶה נִכְתָּב עַל יְדֵי תַלְמִידוֹ רַבִּי הִירֵשׁ סוֹפֵר זַצ"ל. סֵפֶר תּוֹרָה זֶה הָיָה בְּחֻזְקָתוֹ שֶׁל רַבִּי יִצְחָק אִיזִיק חֲתָן רַבְּנוּ, וְלֹא אַחַר פְּטִירַת רַבִּי יִצְחָק אִיזִיק קִבְּלוּ מוֹהֲרַנ"ת מִבְּנָיו, הֵלֵא הֵם רַבִּי שְׁמֻחָה בְּרוּךְ וְרַבִּי אֶפְרַיִם וְרַבִּי יִשְׂרָאֵל, עַל פִּי פֶסֶק

נח. רבי לוי יצחק הגיע לאומאן באמצע חודש אלול תרע"ד, והיה זה כעשר שנים אחר בניית הקלוז (ראה להלן הסיפור בערכו).

דין שפסק בזה רבי אהרן רב העיר קרימנטשאק (נכד הרב בעל ה'תניא', בעלה של מרת חיה בת רבנו), כי כף צוה רבי יצחק אייזיק בצואתו.¹
 בספר תורה נכבד זה היו קוראים רק בראש השנה ובראשי חודשים, וכן כשפא אדם חשוב וכדומה וכו':

תקסו

אחרי שבת, כשנודע למורנו רבי נפתלי ולשאר אנשי שלומנו שבאומאן מפטירת מוהרנ"ת, נענה רבי נפתלי ואמר: "איך האב נאך ראש השנה געזעהן אויף זיין טאנצן, אז דאס האט ער זיך שוין געזעגנט מיט אונז" - "עוד בראש השנה הבחנתי ברכודו שרקד עמנו, שבזה הוא נפרד מאתנו"; מוהרנ"ת רקד אז בהתלהבות נוראה:

תקעב

מכתב שכתבו אנשי שלומנו מברסלב לאנשי שלומנו שבעיר טשעהרין מספור ההסתלקות של מאור עינינו צדיק יסוד עולם מורנו רבי

נט. וראה עוד בימי מוהרנ"ת חלק א' סימן ק"י: "ובאותה השנה, היא שנת תקצ"ד, נפטר רבי אייזיק ז"ל בקרימנטשאק בימי חנוכה, והניח צוואה, וציווה לתת לאנשי שלומנו בפרט על הבית המדרש סך רב, ונסעתי לקרימנטשאק עבור זה עם הרב דפה [הוא רבי אהרן הרב מברסלב], ויש בזה הרבה לספר; ולא קיימו הצוואה, ולא קיבלנו שם רק כלי הקודש של כסף, וסך מועט"; ועוד ראה במכתב מוהרנ"ת מאור ליום ה' פרשת שמיני שנת תקצ"ד: "ותהילה לאל הבאתי ספר תורה כשירה ומוגהה מאוד אשר אין שכיח דוגמתה במאה פרסאות, והכתב נפלא, גם הבאתי כתר תורה עם שאר כלי קודש נפלאים, גם ש"ס ועין יעקב, והכל בישועת ה' ונפלאותיו הנוראים, זה עני קרא וה' שמע, עד הנה עזרונו רחמיו וכו' ואל תטשנו לנצח, אילו פיננו מלא שירה וכו' אין אנו מספיקים להודות וכו'"; וראה עוד לעיל חלק א' סימן תכת.

נתן זצ"ל מברסלב וכו', וביום שני בא אליו רבי זאב ליובארסקע^{סב},
 ודבר עמו [מוהרנ"ת] מענין ראש השנה של רבנו ז"ל, והזהיר מאד לפע
 [לאומאן על ראש השנה] וכו':

❁ תקצט ❁

רבי אברהם שטערנהארץ החל כידוע להתפלל לפני העמוד את תפלת
 השחרית של ראש השנה בשנת תרמ"ד, בהיותו בן עשרים ושתים
 שנה, במקומו של רבי אליעזר ביאלסטוצקער אשר עלה באותה שנה
 לארץ ישראל, ורבי אברהם בערניו נכד רבנו הוא אשר העמידו ושלחו
 להתפלל לפני העמוד. תפלתו היתה הפלא ופלא, ובפרט שאגת "המלך"
 ותנועת הנגון שלפניה:

❁ תר ❁

תפלתו של רבי אברהם שטערנהארץ כשליח הצבור היתה במתיקות
 ובממחיות נפלאה^{סג}, ועקר ממחיותו היתה בכך שידע היטב איך
 להתאים את הנגון לכל תבה, והיה דומה לתינוק המתרפק ומתחטא על
 ברכי אביו עד שיתרצה וימחל לו.

סב. הוא רבי זאב וואלף פייגה'ס מטירהאויצע, תלמיד רבינו; וראה עוד לעיל חלק א' סימן רל"ח.

סג. ראה לעיל חלק ב' סימן תקצ"ט: "ידוע שרבי אברהם שטערנהארץ החל להתפלל לפני העמוד את תפלת שחרית של ראש השנה בשנת תרמ"ד, בהיותו בן עשרים ושתים שנה, במקומו של רבי אליעזר ביאלסטוצקער אשר עלה באותה שנה לארץ ישראל, ורבי אברהם בערניו נכד רבנו (ראה אודותיו לעיל חלק א' סימן ת"י והלאה) הוא אשר העמידו ושלחו להתפלל לפני העמוד. תפלתו היתה הפלא ופלא, ובפרט שאגת "המלך" ותנועת הנגון שלפניה".

את גבורת כחו של רבי אברהם אין נתן להסביר ולהבין, כי מעולם לא ראינו שנוצטרך קולו בימי ראש השנה, אף שהיה מתפלל אז כמה וכמה תפלות כשליח צבור, כי היה מתפלל לפני העמוד את סליחות 'זכור ברית' שבערב ראש השנה אשר החלו בשעה שתיים וחצי בלילה, ואחר כך התפלל תפלת מנחה של ערב ראש השנה, ואחר כך התפלל בשני הימים תפלת המוספים (אחרי הסלקות) של רבי נחמן נעמרוכער), ולפעמים התפלל לפני העמוד אף בשבת שקדם לראש השנה^ט; כמו כן בשנותיו האחרונות באומאן היה רבי אברהם לומד ביום הראשון של ראש השנה כארבע שעות לפני צבור אנשי שלומנו, והיה נעמד בפומה שבאמצע הקלויז ולומד אז את התורות הגדולות כ"תקעו - ממשלה" (ליקוטי תנינא סימן א) או "תקעו - אמונה" (שם סימן ה) השיכות לראש השנה^י בקול רם ובעל פה^י, ואחר כך היה גם נגש להתפלל תפילת ערבית של ליל שני דראש השנה; וכל זה, הינו גם תפלתו וגם למודו - היה בקולות ובשאגות אריים, מלבד היותו גם בעל

טד. באם היה חל ערב ראש השנה ביום ראשון, היה הציבור מגיע כבר לשבת קודש, ורבי אברהם היה מתפלל בעצמו את כל תפילות השבת, היינו 'קבלת שבת' ו'ערבית' בליל שבת, וכן תפילת 'מוסף' בצפרא דשבתא, כמו כן היה אומר אז 'תורה' בסעודה שלישית, וזאת אף שהיה צריך לשמור אז על כוחותיו בשביל ראש השנה בעצמו [ואין אנו מדברים מכך שאם היה חל ראש השנה ביום חמישי ושישי בשבוע, שגם אז היה מתפלל (לאחר שהתפלל כבר בראש השנה) את תפילות השבת שלאחריה, אלא מדברים אנו שהיה מתפלל גם כשחל ערב ראש השנה ביום ראשון, שאז הרי היה צריך לשמור על כוחותיו!].

טה. הוא היה לומד לפני הקהל את התורות הארוכות בליקוטי מוהר"ן, ולא היה רוצה להפסיק באמצע התורה, אלא היה לומד וגומר את כל ה'תורה' מתחילתה ועד לסופה. (רל"י).

טו. ראה בספר 'ימי שמואל' חלק ג' פרק ט"ו: "למדנו תורה מ'ליקוטי מוהר"ן' שרבי אברהם אמר בעל פה כמנהגו"; ושם בפרק קכ"ה: "אחר כך אמר רבי אברהם תורה בעל פה מ'ליקוטי מוהר"ן".

טז. וראה להלן סימן ע' (כאן).

בְּכִי גָדוֹל (וְהִיְתָה פַעַם שְׁהִתְפַּלֵּל בְּנוֹסֵף לְכָל זֶה גַם אֶת תְּפִלוֹת
הַשְּׁחֵרִיתִים) - "רְבִי אַבְרָהָם הָאֵט גַּעְזָאגְט 'זְכוֹר בְּרִית', מְנַחֵה, אוֹן
מַעְרִיב, אוֹן צְווי מוֹסְפִים, אוֹן צְווי שְׁחֵרִיתִים, אוֹן גַּעְזָאגְט תּוֹרָה אוֹיף
דִּי בִימָה פִּיר שְׁעָה צְיִיט, אוֹן דִּי תּוֹרָה צְווישָׁן אֵיין טָאג אוֹן דְּעֵר
אַנְדֶּרְעֵר בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת הָאֵט עֵר גַּעְזָאגְט מֵיט אַזָּא מִין קוֹל, אַזוי ווי עֵר
דְּאוּעֵנט פֶּאָרן עֲמוּד, קוֹלֵי קוֹלוֹת זָאגן, אוֹיס־שְׁרִיעֵן אַזָּא תּוֹרָה, אוֹן דְּעַם
אַנְדֶּרְעֵן מַעְרִיב צו גֵּיין; אוֹן אֵיךְ הָאָב אִים קֵינֶמְאָל נִישְׁט גַּעְזָעֵהן

סח. ראה גם 'שארית יצחק' במכתב ל"ה: "גם כל אנשי שלומנו שואלים את פי רבי אברהם נ"י [שטערנהארץ] האם היה רוצה לבוא פולניה בכדי לחדש הקיבוצים, כי תהילה לאל נשאר לנו נר אחד אשר יכול להאיר את עיני הגולה"; שם במכתב ל"ו: "גם אנו רוצים לידע חוות דעת רבי אברהם נ"י, אם הוא רוצה ליסע למחנינו וכו', הלא אין בכל אנשי שלומנו מי שיוודע כמוהו, וצריכין לחדש כל קבוצותינו בגולה, והוא ראוי לזה"; 'נחלי אמונה' במכתב מ"ד מרבי מרדכי סאקאלובער: "אצלי הוא [רבי אברהם שטערנהארץ] אדם גדול, ודי לחכימא ברמיזה, וראיתי ממנו דברים נוראים, אשרי לו ולחלקו"; וראה עוד במכתב רבי אהרן לייב ציגעלמאן (כת"י) מיום ד' תענית אסתר תרח"צ: "אבקשך היות שזכיתם שרבי אברהם סופר שליט"א הוא במחניכם, ולשמוע מפיו לקח טוב בחידושין ושיחות אמיתיות, חפצתי גם כן ליהנות מנועם הזה של תורת ארץ ישראל, ולכן אם באפשרותך להעלות על הכתב ולהעתיק לי, ולשלוח איזה עלה לתרופה בכל מכתב - בוודאי היית עושה בזה טובה גדולה לנפשי, והיה חשוב בעיני מאוד, וממש היית מחיה את נפשי הצמאה"; וראה עוד שם במכתב מיום ד' סיון שנת תרצ"ט: "רק הוא [רבי אברהם שטערנהארץ] מזקני תלמידי חכמים, שכל זמן שמזקינים - דעתן מתיישבת עליהם (קינים פ"ג מ"ו, וראה שבת קנב.), והוא מחייה את הרבה מאנשי שלומנו בשיחותיו ובתורתו ובתפילתו, ובקולו הנעים בנגינות של התפילות שזכינו לשמוע בהקלויז"; וראה עוד במכתב רבי ישראל אבא ב"ר יהודה רוזנפלד (כת"י) לבני משפחתו מיום א' אסרו חג פסח תש"ז: "נאך אַ וויקטיגער פֿעךְזאַן וואס איז פֿדאי צו דערמאַנען און צו געדענקען איז [עוד דמות שכדאי להזכיר ולזכור הינו] הרב הגאון והחסיד הנפלא והמצויין בימינו, הוא הרב ר' אברהם שטערנהארץ נרו יאיר ויזרח לעולם ועד וכו', כבר ידוע לכם רוחב ידיעתו בתורה שבנגלה ובנסתר, והצטיינותו בזכרונו הנפלא וכוח הסברתו, וקולו הנעים והחזק, אשר זכה לכבד את ה' מגרונו בהיותו בעל תפילה באומין בקלויז דרבינו הקדוש בשחרית בראש השנה, אשר כל שומעו השפיע עליו לטובה ולא יכול לשכחו כל ימיו, וגם היה בימי שחריתו סופר סת"ם מצויין ועוד, ה' יאריך ימיו בטובה".

הייזערניג. אז ס'איז געפאלן א זונטאג ערב ראש השנה, איז דער גאנצער עולם געקומען אויף שבת - האט רבי אברהם געדאוונט גאנץ שבת, קבלת שבת און מוסף, אלץ אליין געדאוונט".

פעם אמר לו רבי יצחק קארסינסקעס: "רבי אברהם, היט זיך פון א גוט אויג!" - "רבי אברהם, השמר מ'עין טובה' (בלשון סגי נהור)!" ; נענה פנגדו רבי אברהם ואמר: "דער רבי איז א 'טוב עין', און איך האב קיין מורא ניט!" - "רבינו הוא טוב עין, ואני אינני מפחד!".

[והנה לקראת ערב, לאחר אמירת ה'תשליך', נתמלא בית מדרשנו באנשי העיר אומאן שהגיעו לשם (די גאנצע שטאט איז געקומען) כדי לשמוע את אמירת התורה מפי רבי אברהם שטערנהארץ, והיה שם צבור גדול מתושבי המקום, עוד יותר מאשר אנשי שלומנו, והצפיפות הגיעה עד מחוץ לבית מדרשנו, שגם לשם לא היה ביכולתי לגשת, וכל שפן שלא היה נתן בשום אפן להכנס ולדרוך כף רגל בבית מדרשנו ואפלו בפרוודור (די שול איז געווען געפאקט פון די שטאט מענטשן, אלע זענען געקומען פון שטאט, ס'איז געווען געפאקט, מען האט נישט געקענט אריינטרעטן צו די שול, אפילו אינדרויסן האב איך נישט געקענט צוגיין!), ומשום כן היו אנשי שלומנו מתפללים מנחה של היום הראשון בבית מדרשנו, ואחר כך היו הולכים לנהר לאמירת 'תשליך', ותכף אחר כך היו מתפזרים ומתאספים בבתי אנשי שלומנו,

סט. רבי אברהם היה דודו, שכן רבי יצחק (ב"ר מרדכי זלמן ב"ר משה ישעיה לייב) קארסינסקע היה חתן רבי שכנא (ב"ר גפתלי הערץ ב"ר שכנא בן מוהרנ"ת) שטערנהארץ, אחי רבי אברהם סופר (ראה אודותיו להלן בערכו). כמו כן יצויין כי בנו רבי ישראל קארסינסקע עלה לארץ ישראל, ונלב"ע י"א אד"א תשמ"ו. (רל"י).

כמו אצל רבי שמשון בארסקי שהיה אצלו קהל אנשים, וכן היו פזורים אז בעוד בתים שונים, ורבי אברהם ברבי נחמן היה הולך אז לבית האכסניא שלו אצל רבי נחום שוסטער ולומד שם, ומחמת פן כבר היו אנשי שלומנו שנאספו שם נשארים להתפלל שם תפלת מעריב של ליל ב' דראש השנה, ורבי אברהם ברבי נחמן גם פן היה מתפלל שם, והיו אז מתפללים פשליחי צבור שם אברכים מאנשי שלומנו כרבי נאשקע טולטשינער ורבי איציק'ל. ובבית מדרשנו תושבי המקום שהקדימו כאמור להיות שם, היו נשארים כבר בבית מדרשנו לתפלת מעריב, ומתפללים יחד עם אנשי שלומנו שהיו שם, ורבי אברהם שטערנהארץ היה כאמור משמש שם כבעל תפלה בקולו הנאה והערב (ער איז געווען א שיינער בעל תפלה רבי אברהם, ער האט געדאווענט מעריב אויף זייער מיט א קול, שייך געדאווענט מעריב!)^ע:

ע. "ס'איז אין די הייזער אויף געווען זייער - אה, אה! וואס זאל איך אייך זאגן? ס'איז געווען אזעלכע צונויפקומענישן אין די הייזער, אה, אה! אוי, אוי, ס'איז געווען אין די הייזער צונויפקומענישן, געוואלדיג געוואלדיג געווען! איך בין געווען א בחור דעמאלטס, איך בין ארוםגעגאנגען אזוי ווי א צומישטער: וואו בין איך? וואו בין איך? דאס איז דאך א גן עדן! וואו בין איך דא? וואו בין איך? וואו געפין איך זיך?! - "גם בבתי היה גם נפלא ביותר - אה, אה! מה אומר לכם? היו כאלו התאספויות בבתי, אה, אך! אוי, אוי, היו בבתי התאספויות, נפלא, היה נפלא! הייתי אז בחור, הסתובבתי בהתרגשות כמבלבל: היכן אני? היכן אני? הרי זהו גן עדן! היכן אני כאן? היכן אני? היכן אני נמצא?!". (רל"י).

עא. רבי אברהם ב"ר נחמן לא היה יכול להגביה קולו כמו רבי אברהם שטערנהארץ, אמנם קולו היה נשמע, כי לא היו שם בבית הרבה אנשים, רק כמה עשרות אנשים. (רל"י).

עב. ואנו לא שימשנו שם בשום פעם כשליח ציבור. (רל"י).

עג. הוא רבי נחמן ב"ר שכנא ב"ר דוד צבי בן מוהרנ"ת, ראה אודותיו לקמן סימן תרפ"ט.

עד. הוא רבי יצחק ב"ר אברהם ב"ר דוד צבי ב"ר שכנא ב"ר יצחק בן מוהרנ"ת, והיה אביו של רבי דוד צבי כוכב לב, ראה אודותיו לקמן סימנים תרנ"ה תרנ"ו תרצ"ב.

עה. ומה שיש אומרים דיבור כזה שהיה אז באומאן שלוש תורות של 'תקעו' שבליקוטי תנינא, [היינו שרבי אברהם שטערנהארץ היה לומד את התורה 'תקעו' - ממשלה

❁ תרמו ❁

ספר רבי לוי יצחק שפבואו לראש השנה של שנת תרע"ה שהיה ראש השנה הראשון להתקרבותו, הבחין תכף בגדלתו של רבי נחמן נעמרוֹבֶער, כי אז חל להיות ראש השנה אור ליום שני, ובשבת שקדם לכן התפללו רבי אברהם שטערנהארץ ועוד חזנים, ולתפלת המנחה נגש רבי נחמן אל העמוד, והבחין רבי לוי יצחק תכף בנעימות קול רנתו, עד ששאל בפליאה להסוכבים אותו: "מי הוא זה המתפלל כעת?", ואמרו לו: "זה המתפלל הוא הבעל מוסף של ראש השנה!".

אחר כך לנהו רבי לוי יצחק ושוחח עמו בעניני החזנות; כי בנערוֹתו היה רבי לוי יצחק משורר בבית הכנסת בעירו גראדז'יסק, והיה עוזר לחזן העיר, ועל כן היה לו חוש וטעם בעניני חזנות:

❁ תרמט ❁

היה אחד מאנשי שלומנו שבטעפליק שהיה חולה וחלוש מאד, ובראש השנה היה יושב סמוך לחזן רבי נחמן נעמרוֹבֶער בכדי לסייע לו בתפלתו; והינו שחשב שמייע בזה לרבי נחמן, אף על פי שאליבא דאמת לא היתה זו פי אם הפרעה, כי היה גונח ולא ידע היטב את הנסח. כשרצו פעם כמה מאנשי שלומנו שמהעיר טשעהרין להעיר לאותו אחד אודות הדבר הזה - לא הניח להם רבי נחמן להפריעו ולהציק לו, מאחר שידע שכונתו בתמימות ולשם שמים; ובטוב לבו אף גם היה רבי נחמן משלם לו על כך, בידעו שאיש כשר הוא ועני הגון:

תּרנ

רבי נחמן נעמרובער התפלל בכמה שנים בודדות כשליח צבור באומאן גם ביום הכפורים, והיה נשאר בעשרת ימי תשובה באומאן; ורבי אברהם סופר החזן היה שב תכף אחרי ראש השנה לעירו טשעהרין להיות שם שליח צבור ביום הכפורים. ובמים אלה שביין פסה לעשור היה רבי נחמן נוהג ללכת מדי יום תכף אחרי התפלה לציון רבנו ז"ל, והיה מאריך לשהות שם משך כמה וכמה שעות עד חצות היום [שעוד אז גם לא אכל, כמנהגנו לבלי לאכל במים אלה עד חצות היום] באמירת תהלים, 'תקון הכללי' והתפלה שלאחריו, 'שערי ציון', והתבודדות - בנעימות כזו שאין לתאר ולשער. חבל על דאבדין:

תּרנב

פעם אמר רבי אבא לישניסקי לרבי לוי יצחק, שבתחלה היה תמה על כך שרבי נחמן נעמרובער מתפלל בכזו דבקות ובכזו נעימות בראש השנה ויום הכפורים, והיה לו הדבר לחדוש, כי רבי נחמן היה נראה לו כאיש פשוט, כי היה 'איש משא ומתן' ושמש כאמור כ'מזכיר' במפעל עצים ('א סקלאד פון ברעטער'), ואיך זכה אפוא להגיע לתפלה בדבקות כזו ('ער האט זיך גע'חדוש'ט, ווי קומט אז נחמן וואס ארבעט אין א

עט. ראה 'ליקוטי הלכות' ראש השנה ב' אות ח'; 'כוכבי אור' חלק 'אנשי מוהר"ן' (השלישי) אות ל"ד; כן היו נזהרים בזה רוב רובם של אנשי שלומנו להתענות בערב ראש השנה עד חצות היום (מלבד מתי מעט החלושים אשר חששו שמא יהיה קשה להם אחר כך מחמת זה לצום ביום כיפור), והיו עוסקים כל אותה העת בעבודת ה' (רל"י).

פ. רבי אבא ב"ר יחיאל לישניסקי; רבי יחיאל אביו היה חתנו של רבי נחמן טולטשינער, ראה אודותיו בערכו.

גַּעֲשֶׂעֶפֶט פֿון האַלץ זאל דאָווענען אזוי געשׂמאַק? ווי קומט ער זאל מאַכן אזא דאָווענען?); עד שֶׁהִזְדַּמְּן פֿעם בַּעֲרֵב שַׁבַּת לַעִיר נַעֲמְרוּב, וְלֹא הָיָה סֵפֶק בְּיָדוֹ לַחֲזֹר לַעִירוֹ, וְהִתְאַכְסֵן בְּבֵיתוֹ שֶׁל רַבִּי נַחֲמָן עַל שַׁבַּת, וְשָׁמַע אִיךָ שְׂרַפְי נַחֲמָן מְשׁוֹרֵר בְּנַעֲיִמוֹת וּבְהַתְּלֵהֲבוֹת זְמִירוֹת שַׁבַּת קֹדֶשׁ כְּשָׁלוֹם עָלֵיכֶם, 'אַשְׁתּ חֵיל', 'אַזְמֵר בְּשַׁבְּחִין, וְלָרֵב הַתְּעוֹרְרוֹתוֹ זָלְגוּ עֵינָיו דְּמַעוֹת רְבוֹת - אִז הֵבִין רַבִּי אַבָּא אֶת מַעְלָתוֹ שֶׁל רַבִּי נַחֲמָן, וְאָמַר לַעֲצֻמוֹ: "אֲזוּי? אִז עַר הָאֵט אִזָּא מִיִּן שַׁבַּת - אִיז רַעֲכֵט אִז עַר דַּאוּוֹנֵט אֲזוּי!" - "כָּף? אִם יֵשׁ לוֹ כְּזוֹ שַׁבַּת - אֲזוּי רָאוּי לוֹ בְּאַמַּת לְהַתְּפַלֵּל כָּךְ!" וְהֵינּוּ שֶׁהֵבִין כָּעֵת מֵהֵיכָן שׁוֹאֵב רַבִּי נַחֲמָן אֶת עֲרֵבוֹת הַתְּפִלָּה מִלֵּאֵת הַרְגָּשׁ וְהַתְּעוֹרְרוֹת שֶׁמְתַפְּלֵל בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כְּשֶׁלִּיחַ צְבוּר. כְּשֶׁסָּפַר זֹאת רַבִּי אַבָּא לְאַנְשֵׁי שְׁלוֹמְנוּ, אָמְרוּ לוֹ: "עַל רַבִּי נַחֲמָן אֵין בְּכָךְ שׁוֹם חֲדוּשׁ"א:

תרסה

רַבִּי יִצְחָק [בן מוהרנ"ת] הָיָה נוֹתֵן לְרַבִּי נַחֲמָן טוֹלֵטְשִׁינְעֵר בְּכָל עָרֵב רֹאשׁ הַשָּׁנָה שְׁמוֹנָה עָשָׂר זְהוּבִים לְפִדְיוֹן, עָבוּר הוּצָאוֹת הַקְּלוּיִז"ב:

פא. ושמענו מרבי אבא הנ"ל ומשאר אנשי שלומנו על העבודת השם של רבי נחמן בעת שולחן השבת, ועל זמירות האשת חיל וה'אזמר בשבחין' שהיו בהתעוררות עצומה; אך לא זכינו בעצמנו לשבות אצלו בנעמרוב על שבת, כי אנו שבתנו בנעמרוב (אחר נישואינו) רק בשנות התר"צ, שאז כבר לא היה רבי נחמן בין החיים. (רל"י).

פג. ראה 'עלים לתרופה' במכתב רבי יצחק מיום ג' עקב שנת תרכ"ט: "ותדרשו למעני בשלום כבוד ידידינו היקר כש"ת מוה"ר נחמן הלוי גרו יאיר באומאן, והנה בני שיחיו, דרכי זה זמן רב, היינו מן אחר הסתלקות כבוד אדוני אבי מורי ורבי זללה"ה זי"ע, ליתן בכל ערב ראש השנה על פדיון ביד ידידינו הרב רבי נחמן הנ"ל על טובת צורך הכלל שלנו, וגם בשנה העברה נתתי לו ח"י זהובים כידוע לכם; עתה כאשר נעלם ממני מכתבי לא אוכל לדעת אם יש בידי ליתן ח"י זהובים לפי מעמדי כעת, לכן בני שיחיו, עליכם קסמיכנא ליתן לו בערב ראש השנה על פדיון על שם הכלל כמה שתבינו, וכל המוסיף וכו', והעיקר

תרסז

לְעֵנִין הַמְּנִיעוֹת שֶׁהָיוּ לְרַבִּי יִצְחָק מֵצַד בְּנֵי בֵּיתוֹ בְּעֵנִין הַנְּסִיעָה עַל רֹאשׁ
הַשָּׁנָה לְאוּמָאן, נִעְנָה מוֹהֲרַנְ"ת וְאָמַר לוֹ: "א דַּאֲנָק גָּאט אַז נָאָךְ
רֹאשׁ הַשָּׁנָה קוּמְט יוֹם כְּפוּר!" - "תּוֹדָה לְאֵל שְׂאֲחָרֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה מְגִיעַ
יוֹם כְּפוּר!" ; כִּי אַז בְּעָרְב יוֹם הַדִּין מְשֻׁלְּמִים בְּנֵי הַבַּיִת וְסוֹלְחִים אַחַד
לְשָׁנִי, וְעַל יְדֵי זֶה חוֹזֵר הַשְּׁלוֹם לְשָׁכַן בֵּינֵיהֶם:

תרפ

כְּשֶׁהָיָה רַבִּי נַחֲמָן 'הַאֲלֹשִׁיךְ' אוֹמֵר אֶת סֵדֶר הַקְּטָרֶת קִדְּם תְּפִילַת מִנְחָה
שֶׁל עָרֵב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, הָיָה חָלַל בַּיִת הַכְּנֶסֶת מְצַלְצֵל מְקוּלוֹ,
וְהָיָה אוֹמֵר אֶת הַתְּבוּת בְּנִעִימָה כְּזוֹ שֶׁהָיָה נִרְאָה כְּמוֹ שְׂמִפְרֵשׁ אוֹתָן
בְּאַמִּירְתוֹ - ('עַר פִּלְעֵגֶט זָאגֵן דִּי 'קְטָרֶת' עָרֵב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, הָאֵט דִּי שׁוּל
גְּעַקְלוֹנְגֶעֶן מִיט זַיִנֶע 'קְטָרֶת', עַר הָאֵט גְּעֶרְעֶדֶט דִּי ווערְטֶער אַזוֹי ווי
עַר טַיִטְשֶׁט דָּאס אוֹיס')^{פ"ה}.

במטבע כסף דייקא; וכמה שתתנו - אקבל בחשבון".

פה. "איך געדענק נאך אין אומאן די קטרת פון ערב ראש השנה, אה! ס'האט אזוי געדונגערט די קטרת, ס'האט אזוי געהילכט די קטרת! די קטרת האט געדויערט לאנג, רבי אברהם האט געדאוונט מנחה מיט מעריב, ער האט געגעבן א געשריי 'וידבר' - נאכדעם האט מען געזאגט 'קטרת'; די ערשטע ראש השנה איז געווען א נײַעס ביי מיר, דא האב איך געהערט אזא מין קטרת, א געוואלד! א געוואלד! ס'האט געהילכט, די שול האט געהילכט מיט די קטרת! מען האט געוואוסט 'א קטרת', עפעס יעדער ווארט איז געווען א געוואלד, קטרת בכונה! איך האב דעמאלט געזאגט אז די קטרת איז דאך ממש פון אלע וועלטן!" - "זכורני באומאן את אמירת הקטורת של ערב ראש השנה, אה! הקולות אז בבית הכנסת היו כמו רעמים בעת אמירת הקטורת, בית הכנסת הדהד אז! אמירת הקטורת היתה נמשכת זמן ארוך, רבי אברהם שטערנהארץ היה מתפלל תפילת מנחה וערבית, הוא נתן שאגה 'וידבר' - אחר כך אמרו אנשי שלומנו את ה'קטורת'; בראש השנה הראשון

וְסִפֵּר רַבִּי מֹשֶׁה יְרוּסְלַבְסְקִי שְׁבַתְחֵלֶת הַתְּקָרְבוֹתוֹ, כְּשֶׁבָא בַּפַּעַם הָרֵאשׁוֹנָה לְאוּמָאן עַל יְמֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, יָשַׁב בְּעֵת תְּפִלָּתוֹ לִיד רַבִּי נַחֲמָן 'הָאֱלֹשִׁיף', וְשָׁמַע אוֹתוֹ אֹמֵר אֶת סֵדֵר הַקְּרִבָּנוֹת וְהַקְּטָרֶת שְׁלִפְנֵי תְּפִלַּת הַמְּנַחָה שֶׁל עֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה; וּבְעֵת שֶׁהִגִּיעַ רַבִּי נַחֲמָן לַתְּבוֹת: "בְּבֹאֵם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יִמְתּוּ" - חָזַר עָלֵיהֶן כַּמָּה וְכַמָּה פְּעָמִים בְּהִטְעָמָה נִפְלְאָה, בְּהִתְעוֹרְרוֹת וּבְהִתְלַהֲבוֹת עֲצוּמָה, עַד שֶׁנַּחֲקַק דָּבָר זֶה מְאֹד בְּלִבּוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה, וְהָיָה לְכַף חֶלֶק בְּהִתְעוֹרְרוֹתוֹ וּבְהִתְקָרְבוֹתוֹ לְדַרְךְ רַבְּנוּיָם:

❖ תּוֹרָא ❖

רַבִּי נַחֲמָן 'הָאֱלֹשִׁיף' הָיָה אִישׁ שֶׁמַּח מְאֹד וְעוֹבֵד ה' נִפְלָא, וְהָיָה כְּאֹמֹר גַּם מִתְּבוּדָה וּבַעַל בְּכִי גָדוֹל. הָיָה לוֹ פֶּה מְפִיק מְרַגְלִיּוֹת, וּבְכָל פַּעַם שֶׁהָיָה מְדַבֵּר לְפָנָי הַצָּבוּר הָיָה מְתַרְגֵּם וּבוֹכָה לְגַדֵּל תְּבַעֲרַת לְכַבוֹ וּלְגַדֵּל הַרְגֵּשׁוֹ, בְּפֶרֶט בְּיַמֵּי רֹאשׁ הַשָּׁנָה.

פַּעַם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּעֵת שֶׁאָמְרוּ הַקְּהָל אֶת הַפִּיּוֹט "לֵאל עוֹרְךָ דִּין", הִתְפָּרַץ רַבִּי נַחֲמָן בְּבִכְיָה עֲצוּמָה בְּתְבוֹת "לְקוֹנָה עֲבָדְיוֹ בְּדִין", שָׂאז מִבְּקָשִׁים אָנוּ מֵהַשָּׁם יִתְפָּרַךְ שִׁיקְנָה אוֹתָנוּ אִף כְּעֲבָדִים לְשִׁמְשׁוֹ וּלְעֲבָדוֹ, וּבְכָה בָּזָה בְּכִיּוֹת עֲצוּמוֹת וְקוֹרְעוֹת לֵב. (וְיִדוּעַ בָּזָה סְפוּר אוֹדוֹת הַרַב

(תרע"ה) היה הדבר לחידוש אצלי, מה ששמעתי קטורת כזו שלא הורגלתי אליה (מעט היותי במדינת פולין). נורא! נורא! זה הדהד, בית הכנסת הדהד אז עם הקטורת! ידעו אז כי אמירת 'קטורת' היא דבר גדול, כל תיבה היתה נוראה, קטורת בכוונה! אמרתי אז לעצמי שהרי קטורת זו נאמרת ממש מכל העולמות!". (רל"י).

פו. היינו שהבין רבי נחמן 'האלשיך' בפסוק זה רמז מדרכי עבודת ה', שקודם שבאים ונכנסים לאוהל מועד, היינו קדושת ישראל - צריכים מקודם לזה לרחוץ את עצמו ולקדש עצמו היטב היטב. (רל"י).

מבארדיטשוב, שטען כלפי מעלה שלכל הפחות שיהיה עבד להקדוש
ברוך הוא כאן, בעולם הזה, כמו שיהיה אחר כך משמש במרום):

❁ תשיא ❁

כשדברו פעם לפני רבי מיכלי מעשיר גדול אחד, ואמרו שעריך רכושו
עולה לסך גדול מאד - ענה ואמר: "עשיר אנכי יותר ממנו;
לי יש כבר כך וכך עשרות שנים (ונקב במספר המדיק של עשרות
השנים) בהן התפללתי באומאן בראש השנה יחד עם אנשי שלומנו
בצויו של רבנו, והרי שוין עולה לסך רב מאד, הרבה יותר מכל
עשירותו וממונו של העשיר הלזה!"¹⁰:

❁ תשיב ❁

בערב ראש השנה של שנת תרע"ה היה רבי מיכלי על הציון יחד עם רבי
אייזיק אייזנשטיין¹¹, ושניהם השתטחו על ציון רבנו, ומפאת הדחק
הניח כל אחד מהם את ידו על כתף חברו. כשראה זאת רבי לוי יצחק אשר
היה זה ערב ראש השנה הראשון מאז ביאתו לאומאן, בקש לסייע להם
ולהסיר את ידו של כל אחד מכתפי חברו; נענו כנגדו אנשי שלומנו ואמרו
לו: "אל תגע בהם! וכי אינך יודע כי שני צדיקים הם?!"

פז. "שמעתי מפיו הקדוש של הזקן - 'זה קנה חכמה' נכד מוהרנ"ת ז"ל הר'
מיכל שטערנהארץ זכרונו לברכה בזה הלשון שעל כן מבאר רבינו הק' ז"ל [ליקוטי קמא
סימן י"ג שנאמרה בראש השנה תקס"ד] שלש פעמים את כל הנ"ל בתוך תוכו של הפסוק
ע"ר גבורים עלה ח'כם שמרמז על עצמו בתיקון כל הנפשות הבאים אליו ז"ל בעת הקיבוץ
אליו לראש השנה אשר מעלה אותם ויורד עוז מבטחה כי ע"ר גבורים עלה ח'כם עולה
שמו הקדוש במספר 'נחמן' כי כוחו הק' חזק כגבור גדול כנ"ל"; "כה אמר אדני יהוה הנה
אשא אל גוים ידי ואל עמים ארים נסי והביאו בניך בחוצן ובנותיך על כתף תנשאנה" -
'חצן' גימטריא 'נחמן', 'ובנותיך על כתף' גימטריא 'נתן'. (רבי יצחק מאיר קורמאן).
פח. ראה להלן בערכו.

תשמו-תשמז

רבי ברוך בן רבי שלמה מבראה־ליוו נשא לאשה בשנת תקצ"ג את מרת חנה צירל בת מוהרנ"ת^ט, אחרי שהתגרשה מרבי נחמן בן רבי אהרן רב העיר ברסלב, כי לא עלה זוגם יפה. רבי ברוך זה היה למדן מפלג עד מאד, ואפלו המתנגדים התפעלו מכוף שזכה מוהרנ"ת להשתדף עם תלמיד חכם מפלג כמותו*.

רבי ברוך הנ"ל לא בא עם אנשי שלומנו לאומאן על ימי ראש השנה תקצ"ד, היא השנה הראשונה לנשואיו עם בת מוהרנ"ת, אף על פי שאביו היה מאנשי שלומנו; וכשבקשו כמה מאנשי שלומנו לדבר עמו בענין זה, צוה עליהם מוהרנ"ת שיניחוהו לנפשו, ואמר: "איך האב אים גענומען פאר אן איידעם, נישט פאר א חסיד" - "לקחתיו להיות לי לקחתן, לא לקחיד". אחר כך התקרב מאד לאנשי שלומנו, ולשנה השניה כבר הגיע מעצמו לאומאן על ראש השנה^א:

פט. לא ידוע אם רבי ברוך היה אז בחור (רווק) אם לאו; והסברא נותנת שלא היה בחור. (רל"י).
צ. ראה 'עלים לתרופה' במכתב מיום ד' צו שנת תקצ"ג: "דע שבאתי לשלום ביום שני, ותהילה לאל הכל על נכון בעזרת השם יתברך, וברוך השם פעלתי קצת שם לצורך נישואי בתי תחיה; אך עדיין חסר לי הרבה כאשר תבין מעצמך, ולה' הישועה שימלא כל מחסורנו לטובה מהרה, אמן כן יהי רצון"; ושם במכתב מיום א' במדבר שנת תקצ"ג: "וברוך השם חתני שיחיה מוצא חן וכו' בעיני אלקים ואדם, השם יתברך יעזרנו ויגמור חסדו עימנו לטובה בכל העניינים; וגם בזה רואים כמה גדול חסדו יתברך וכמה גדול כוח התפילה, כי אחד מהמתנגדים הודה באמת שזה נעשה רק על ידי תפילה". [ראה עוד לקמן סימן תשצד].

צא. ונמצא אפוא שמוהרנ"ת בעוצם חכמתו וקדושתו ראה לנכון שאינו צריך להתעקש עם חתנו שיבוא על ראש השנה הראשון לנישואיו, ועל ידי הנהגה זו כבר נסע חתנו מעצמו לשנה האחרת, ולמדים אנו מכך שפעמים שמזדמן לאדם איזה עניין שצריך אז קצת לצמצם את עצמו, היינו לבלי לילך בעקשנות, שאם כן יתעקש - יוכל הדבר לגרום

תשנח

בְּחֹדֶשׁ אֱלוֹל שְׁנַת תרע"א, בְּהֵיִתּוֹ כִּכּוֹן שְׁבַעִים שָׁנָה, נִתְקַף רַבִּי נִתָּן בֶּן רַבִּי נַחֲמָן (בֶּן מוֹהֲרַנ"ת) הַשְּׁתוֹקְקוֹת וְגַעְגּוּעִים עֲצוּמִים לְעֵלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא רָצָה לְהַבִּיט עַל שׁוּם מוֹנֵעַ וּמַעֲכֹב, וְתַכְף עָלָה מֵעִירוֹ יֶאֱלִסְיוּעֵט לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

וְהָיוּ אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמְנוֹ מִתְּפִלָּאִים אֹדוּתָיו עַל שְׁעֹזֵב בְּאֲמִצֵּעַ חֹדֶשׁ אֱלוֹל, וְלֹא נִשְׁאַר לְשָׁהוֹת בְּקִבּוּץ בְּאוּמָאן עַל יְמֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה; וְכִשְׁשָׁאֲלוּהוּ עַל זֶה: "אֵינן אֱלוֹל פְּאַרְט מֵעַן אַוּעַק?" - "וְכִי בְּחֹדֶשׁ אֱלוֹל הַסְּמוּךְ לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה נוֹסְעִים?", הַשִּׁיב לָהֶם: "אִיר קֶעֱנֵט מִיר גַּעְבֵּן אַ סַאגְרָאנְטֵעַ אַז אִיךְ וועל קֶעֱנֵעַן פֶּאַרן שְׁפֵעֵטֶער?" - "וְכִי בִּיכְלַתְכֶם לְעֹרֵב לִי שְׂאוּכַל לְנִסֵּעַ בְּמוֹעֵד מְאַחַר יוֹתֵר?". וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם כָּלֵל, וְנִסֵּעַ וְעָלָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְתַכְף בְּיוֹם י"ט תְּשֵׁרִי, חַל הַמוֹעֵד סְכוּת תרע"ב, לְאַחַר כְּחֹדֶשׁ בְּלֶבֶד מֵאֵז עֲלִיתוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - נִסְתַּלַּק וְנִפְטָר לְבֵית עוֹלָמוֹ, וְנִטְמָן בִּירוּשָׁלַיִם בְּהַר הַזֵּיתִים^כ.

רַבִּי אַבְרָהָם בֶּן רַבִּי נַחֲמָן ז"ל, בְּשִׁמְעוֹ שִׁישְׁנָם הַמְדַבְּרִים סָרָה בְּנִסְיַעֲתוֹ שֶׁל רַבִּי נִתָּן, שָׁחַק וְלָעַג אֹדוּתָם - ("עַר הָאֵט זַיִי אוֹיִסְגַּעֲלֵאכְט"), וְאָמַר אַחַר כֵּן: "אֲדַרְבָּא, הֵיִתָּה לוֹ זְכִיָּה גְדוּלָּה לְעֵלוֹת וְלִהְסַתְּלַק בְּאֶרֶץ

תבערה והתנגדות גדולה ונוראה אחר כך - "ס'איז פארהאנען אמאל אן ענין וואס מען דארף זיך אביסל מצמצם זיין, גישט גיין שטארק אנטקעגן, דאס קען מאכן א געוואלדיגער פייער אויף שפּעטער". (רל"י).

צב. בחלקת וואהלין (אמצעי). כדרך אנשי שלומנו לא חקקו גם על מצבתו שום תארים, מלבד הייחוס שהוא נכד מוהרנ"ת. (רל"י).

ישראל וילהטמן באדמתה הקדושה, ואלו היה נשאר - היה נפטר ונקבר
באדמת חוץ לארץ"א:

תשסז

אמרו על רבי נתן בן רבי יצחק (בן רבי נתן בן רבי נחמן בן מוהרנ"ת)
באברניצער, שדומה הוא בקלסתר פניו למוהרנ"ת סבו. הוא היה
אברך מפלג במעלה מאד, ולבו היה כה חם ובווער להשם יתברך, שהיה
יכול לעמד בתפלה אצל ציון רבנו בערב ראש השנה ברציפות מהבקר
אחרי התפלה ועד עת הליכתו למקנה סמוך לתפלת המנחה של ערב
ראש השנה, והינו שעמד כך כעשר שעות רצופות, והיה מתפלל בקולי
קולות תפלות ותהלים ועוד; וכשהיה מספר זאת רבי לוי יצחק - היה
אומר כמתגעגע: "מאין לוקחים פיום לבבות עם הרגשים כאלה?"

חלק ג'

עא

פעם כשבאו בנות רבנו ז"ל לאומאן, כמדמה שבאו אז על ימי ראש
השנה, באו לכבודן בעת הסעודה גם נשות העיר הצדקניות
והנכבדות, וישבו יחדו בחדר סמוך פנהוג. כששאלו נשות העיר הנ"ל
את בנות רבנו: "האפן שוין אייערע חסידים געפענטשט?" - "האם כבר

צג. כמו כן אנו מובטחים בתורתנו הקדושה (דברים יא כא): "למען ירבו ימיכם וימי בניכם
על האדמה אשר נשבע וכו'", ובוודאי איפוא שאין שייך לומר שאילו היה נשאר באדמת
חוץ לארץ היה מאריך ימים יותר. (רל"י); וראה עוד גמרא ברכות דף ח' ע"א.

בְּרָכוּ הַחֲסִידִים שְׁלָכֶם בְּרַכַּת הַמְּזוּן?“, הַשִּׁיבָה לָהֶן אַחַת מִבְּנוֹת רַבֵּנוּ¹²:
 “נִיין; וְוָאוּרֹם דָּעַם טְאָטְנִס לֵייט, אַז זײ בַּעַנְטְשֵׁן - הָעֲרֵט מֵעַן!“ -
 “לא, עֲדִין לֹא בְּרָכוּ בְּרַכַּת הַמְּזוּן; שְׁכֵן כְּשֶׁאֲנִשִּׁי שֶׁל אָבִי מְבָרְכִים -
 שׁוֹמְעִים אוֹתָם!“; וְתַכְּף אַכֵּן נִשְׁמַע הָרַעַשׁ מִקּוֹל אֲנִשִּׁי שְׁלוֹמְנוּ בְּבָרְכֶם
 בְּרַכַּת הַמְּזוּן בְּכַח וּבְהַתְעוֹרְרוֹת, וְנַעֲנוּ וְאָמְרוּ זֹ לָזוּ: “אָה! אֵיצֶטְעֵר
 בַּעַנְטְשֵׁט מֵעַן!“ - “אָה! הִנֵּה כַּעַת מְבָרְכִים!“¹³:

תפה

כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה צְרִיכִין לְהַכִּין אֶת עֲצָמוֹ עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהוּא יוֹם הַדִּין,
 כְּאֲשֶׁר נִשְׁמַע מִפִּי הַקְּדוֹשׁ שְׁאָמַר שֶׁהָעֶקֶר הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְכוּ', כְּמוֹ
 (ליקוטי הלכות ברכות הראייה ה אות יז) שְׁמוּבָא בְּהַשִּׁיחוֹת¹⁴:

תפו

וְעַל כֵּן בְּאֵמַת צְרִיכִין לְנִסְעַ לְצַדִּיקֵי אֵמַת עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהֵם יְכוּלִין
 לְהַמְשִׁיךְ דְּרָכֵי הַתְּשׁוּבָה אֵלָיו, וְהָעֶקֶר לְהַמְתִּיק תַּקְּוָה הַדִּין שֶׁל רֹאשׁ
 הַשָּׁנָה וּלְהַמְשִׁיךְ עַל עֲצָמָן שְׂמִחָה אֲזוּ, כְּמוֹ שֶׁהַזְּהִיר אֲדוֹנֵנוּ מוֹרְנוּ וְרַבֵּנוּ
 ז"ל¹⁵ שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה צְרִיכִין לְהִיּוֹת בְּשִׂמְחָה¹⁶: (ליקוטי הלכות שבת ז אות מו)

צו. ישנה דיעה שהיתה זאת מרת שרה'קע בת רבינו. (רל"י).

צז. וצריכים אנו לקחת ממעשה זה גם חיזוק לעניין עבודת ה' בצוותא בזמנים ידועים
 (כמו בעת סעודה שלישית, וכיוצא בזה משאר זמני ההתקבצות). שכלל אנשי שלומנו
 צריכים אכן להיות בצוותא בזמנים אלו, הן בעת השירה והזמרה יחד והן בלימוד התורה
 שאחריה, וכן בברכת המזון ובתפילת מעריב שאחריה; ואנשי שלומנו היו תמיד ניכרים
 בזה, בתפילתם ובברכת המזון שלהם וכיוצא בזה, שהיו בהתעוררות ובהתלהבות. (רל"י).

קג. 'שיחות הר"ן' סימן רט"ו.

קד. ב'שיחות הר"ן' סימן כ"א, עיין שם.

קה. וראה ב'שולחן ערוך' אורח חיים סימן תקצ"ז סעיף א': "אוכלים ושותים ושמים,

תפז

הָיָה פֶּעַם לְפָנַי רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהִתְלַהֵב מוֹהֲרֵינִי מְאִימַת יוֹם הַדִּין הַקָּרֵב,
וְאָמַר בְּהִדְגָּשָׁה אֶת הַכְּתוּב (תהלים צו יג) "לְפָנַי ה' פִּי בָּא, פִּי בָּא
לְשֹׁפֵט הָאָרֶץ" - "אָט קוּמְט עָר! אָט קוּמְט עָר!" - "הִנֵּה הוּא בָּא!
הִנֵּה הוּא בָּא!"; וְאָמַר זֹאת בְּאִימָה כְּזוֹ עַד שֶׁנִּפְּלוּ עַל כָּל הַשּׁוֹמְעִים
פִּתְחֵי וְאִימָה נוֹרְאִים מִיוֹם הַדִּין הַקָּרֵב וּבָא:

תפח

זֶה שֶׁנִּהְיֶה עַל פִּי גְדוּלֵי עוֹלָם שֶׁלֹּא לְהִתְעַנּוֹת בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי
תְּשׁוּבָה כִּי אִם עַד אַחַר חֲצוֹת - וְאַחַר כֵּן אוֹכְלִין; וְכֵן שֶׁמְעַתִּי
מֵרַבְּנוּ ז"ל שֶׁכֵּן רְאוּי לְנִהְגֵי:

(ליקוטי הלכות ראש השנה ב אות ח)

ואין מתעניין בראש השנה וכו'; אמנם לא יאכלו כל שבעם, למען לא יקלו ראשם, ותהיה
יראת השם על פניהם, ובמשנה ברורה שם ס"ק א': "אף שהוא יום הדין, מכל מקום מצוה
של 'ושמחת בחגך' (דברים טז יד) שייך גם בו, שגם הוא בכלל חג וכו'"; וראה בירושלמי
ראש השנה פרק א' הלכה ג': "בנוהג שבעולם, אדם יודע שיש לו דין - לובש שחורים
וכו', שאינו יודע האיך דינו ייצא; אבל ישראל אינו כן, אלא לובשין לבגין וכו' ואוכלין
ושותים ושמחים, יודעין שהקדוש ברוך עושה להם ניסים", ומובא בטור אורח חיים סימן
תקפ"א; וראה ב'שיחות הר"ך' סימן כ"א: "בראש השנה צריכין להיות חכם שיחשוב רק
מחשבות טובות, שייטיב השם יתברך עימנו וכו'"; וראה בפנים 'ליקוטי הלכות' שבת ז'
אותיות מ"ה מ"ו, וכן בהלכות פרייה ורבייה ג' אות י', שם ביאר בארוכה את עניין השמחה
בראש השנה, שרק על ידי השמחה יכולין לחזור בתשובה, עיין שם; [וראה עוד 'שפת
אמת' ראש השנה שנת תרס"א מה שכתב בה].

קו. ראה 'שולחן ערוך' אורח חיים סימן תקפ"א סעיף ב' בהג"ה; ואכן כן נזהרו בדבר זה
רוב רובם של אנשי שלומנו בהנהגה למעשה, לצום בעשרת ימי תשובה עד אחר חצות
היום בלבד ולא יותר, והיו עוסקים עד אז בעבודת ה' (מלבד מתי מעט חלושי כוח שחששו
לצום מידי יום, שמא יהיה קשה להם אחר כך מחמת זה לצום ביום כיפור).

תפט

גם בכל העשרת ימי תשובה הקפיד מאד [מוהרנ"ת] שלא לאכל עד
אחר חצות: (כוכבי אור, אנשי מוהר"ן (ג) אות לד)

תקלג

ראש השנה שנת תקס"ח שחל אז ביום שבת קדש, בראש השנה
שמעתי מפיו הקדוש תורה הקדושה "חדי רבי שמעון וכו'"
(ליקוטי קמא סי' סא), ושם באותה התורה גלה מענין הספר שנעשה על ידי
מחלקת, בחינת "וספר כתב איש ריב" (איוב לא לה) וכו', ולא ידענו אז
מה מרמז; ואחר כך זכינו שבאותו השנה נדפס ספרו הקדוש 'לקוטי
מוהר"ן וכו': (ימי מוהרנ"ת ח"א סימנים כה כו)

תקצט

המאמר "אשרי העם - זרקא" שב'לקוטי קמא סימן ל"ה, נאמר
בראש השנה ק"א:

תרג

המאמר "וירא בצר להם" שבסימן מ"ב נאמר בראש השנה ק"ב:

קיא. ומסתבר שנאמר בראש השנה של שנת תקס"ב, כמובן מ'חיי מוהר"ן סימן שס"ב
וסימן תק"י.

קיב. עיין בפנים התורה מעניין התקיעות, וב'ליקוטי הלכות' חזקת מטלטלין ה' אות א';
וראה עוד בספר 'מעדני מלך' על תורה זו: "הנה מבואר שם עוד בעניין התקיעות שהם

תריט

מאמר "פתיח רבי שמעון" נאמר בראש השנה שנת תקס"ז שחל ביום שבת וביום ראשון. ויש הרבה ספורים לענין זה המאמר איך שנאמר, ואינני בקי בהם כל כך; אך זאת שמעתי מאבי ז"ל¹ וגם משאר אנשי שלומנו, שהיה התעוררות גדול ונורא מאד בין כל אנשי שלומנו שהיו שם בעת שהכין את עצמו רבנו הקדוש זצ"ל לומר זה המאמר, ויש מהם שבא על דעתם ומחשבתם תבות אלו: "מי איכא דנאים שבעים שנה" - מה שמבאר אחר כך בסוף המאמר, באשר שעברו כל ימיהם בשנה ומחין דקטנות, ויש שבא על דעתם מחשבות אחרות של הרהורי תשובה אמתיים, והכל מענין שבאר אחר כך רבנו ז"ל בזה המאמר. ומזה ראו כן תמהו והבינו בחוש ההרגש ממש, שבעת שמכין את עצמו רבנו ז"ל לומר חדושי תורה לפניהם, הוא משתדל תחלה עם נפשות השומעים ברוחניות, להעלותם מדלות שפלותם לעוררם בתשובה (וכמוכן גם במאמר "אשרי העם" סימן י"ג), ועל ידי זה באו אז כל המחשבות והרעיונים טובים על לבם ודעתם ממילא.

כנגד ג' אבות, ויש לרמז שזהו גם העניין שכל סדר התפילה של ימים הנוראים נתקן בנוסחאות וניגונים ותנועות שירה, שהם ממש בחינת 'לנגן אותיות התפילה', בפרט בימי הדין, שאז ביותר צריך להמתיק ולשכך הדין ולעורר בחינת 'וראיתיה לזכור ברית עולם' המבוארת בפנים, היינו ניגון התפילה והתקיעות כדי לשכך הדין ביותר; וראה בספר 'שיח שרפי קודש' שמאמר זה, דהיינו תורה מ"ב, נאמר בראש השנה, ודו"ק היטב לקשר הדברים. ונראה עוד שמאמר זה נאמר בראש השנה תקס"ג, כי אלו המאמרים נאמרו בתחילת התקרבות מוהרנ"ת ז"ל כידוע, ואם נכון הוא, נמצא שבכוונת העניין 'לנגן אותיות התפילה' קאי על נוסחאות התפילה שבראש השנה, והוא הערה חשובה; מה גם שבתפילה של ראש השנה עצמה מזכירים עניין המבול ונח, שאז לאחריה נאמר 'את קשתי נתתי בענן וכו', וראיתיה לזכור ברית עולם' - המבואר בפנים; וראה גם 'ליקוטי הלכות' ערבית ד' אות י"ט.

קיד. הרב צבי אריה ז"ל, בנו של רבי אהרן רבה של ברסלב.

גם בעת שאמר רבנו ז"ל זה המאמר היה התעוררות נפלא מאד לתשובה
 אמתית בין כל אנשי שלומנו שהיו שם, ובשעה שאמר רבנו ז"ל
 אלו התבות: "ששופר מרמז 'עורו ישנים מתרדמתכם'" - געו כלם
 בבכי גדולה מאד, ורבנו ז"ל היה יושב אז ודומם ושותק; עד שפסקה
 הבכיה קצת, ואז חזר לגמר את המאמר הקדוש הזה.

וכן שמעתי מאבי ז"ל שאמר להם רבנו ז"ל שהיה לו בכח להחזיק
 אותם ולעסק עמהם בזה המאמר שלשה ימים רצופים מעת לעת
 שלא ידעו בין יום וליילה^{קטו}, כמובא בזהר הקדוש באיזה מקומות (שמות
 דף טו. משפטים דף קה:): אצל החבריא של רשב"י ז"ל^{קטז}:

(פרפראות לחכמה סימן ס)

ספר רבי אברהם בן רבי נחמן ז"ל שבעת אמירת המאמר "פתח רבי
 שמעון", כשאמר רבנו ז"ל ששופר מרמז על "עורו ישנים
 מתרדמתכם" (ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ד), אמרה בלשונו הקדוש:
 "וועקט זיך אויף פון אייער שלאף" - וגעו כל אנשי שלומנו בבכיה
 גדולה מאד, ורבנו ז"ל היה יושב אז דומם ושותק כמה דקות עד
 שפסקה הבכיה קצת, ואז חזר לגמר את המאמר הקדוש הזה ('האט רבי
 אברהם דערציילט אז מען האט זיך אזוי צוויינט, אז דער רבי האט

קטו. ראה ב'חיי מוהר"ן סימן שנו': "אחר שמסר התורה 'פתח רבי שמעון' בליקוטי א'
 סימן ס', אמר שהיתה חתונה יפה - 'סע געווען א שיין חתונקלע', והיה ראוי לבקש השם
 יתברך עם הפמליא של מעלה על החתונה. אמרתי לו: 'בוודאי היה בכאן', השיב: 'מן
 הסתם'."

קטז. רבי לוי יצחק היה חוזר תמיד את דברי רבינו בלשון זה: "איך וואלט געקענט האלטן
 אייך מיט די תורה דריי טעג און דריי נעכט, איר זאלט נישט וויסן צו ס'איז טאג צו ס'איז
 נאכט, אזוי ווי דער סבא האט געהאלטן" (ראה 'סבא דמשפטים' דף קה:).

גְּעִמוּזֹט אֵיבְעֶרְהֶאקֵן דָּאס זָאגֵן דִּי תוֹרָה עֵטְלִיכֶע מִינוּט בִּיז מְעַן הָאט
אויפֿגֶעֶהֶעֶרֶט צו וויינען):

תרכט

בְּעֵת שְׁאָמַר רַבְּנּוּ עֲנִין הַנְּאָמַר בַּמְּאָמַר הַנִּל [שבליקוטי מוהר"ן סימן סה]
בְּסוּף יוֹם שְׁנֵי שָׁל רֵאשׁ הַשָּׁנָה, שְׁצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת 'אַחַד' מְכָל
הַתְּפִלָּה, וְזֶה בְּחִינַת הַתְּכֵלִית שֶׁהוּא פְּלוֹ אַחַד, פְּלוֹ טוֹב וְכוּ', עֵינֵן שָׁם -
אִז אָמַר בְּאוֹתוֹ הָעֲנִין שְׁאָחַד' הוּא רֵאשִׁי תְּבוֹת ד'בְּרִי אֱלֹקִים ח'יִים;
וְכַפִּי הַנְּרָאָה שְׁדַבֵּר אִז מֵעֲנִין "אֱלוֹ וְאֱלוֹ דְּבְרֵי אֱלֹקִים ח'יִים" (עירובין יג:
ועוד), וְאֵינִי זֹכֵר הַהֲמָשֵׁךְ וְהַחֲבוּר עֲנִין זֶה לְעֲנִין הַתְּכֵלִית הַנִּל:
(השמטות לליקוטי מוהר"ן סי')

תרלב

הַתּוֹרָה 'וַיְהִי נָא פִּי שְׁנַיִם' [שבליקוטי מוהר"ן סימן סו] נְאֻמָּה בְּעֵת
הַמַּחְלָקֶת הַגְּדוּלָּה^{ק"ט}; וְשָׁם מְדַבֵּר מְאֹד מְגֻדְלַת רֵאשׁ הַשָּׁנָה
וּמְשִׁבֵּרֶת מְנִיעוֹת: (רבי נתן ב"ר יהודה, מכתב ב במדבר תרמ"ג)

ק"ז. ראה ב'ליקוטי הלכות' יבום ב' אות ו': 'ה' 'אחד' - ראשי תיבות ד'ברי א'לקים ח'יים,
כמדומה שכך שמעתי מפיו הקדוש נרו יאיר"; ושם מזוזה ד' אות ד': "זוה המחלוקת
הקדוש שבין הצדיקים הוא באמת שלום ושלווה, בחינת 'אלו ואלו ד'ברי א'לוקים ח'יים'
- אותיות 'אחד', כמו שאמר אדוננו מורנו ורבינו ז"ל במקום אחר"; ראה גם 'קרא דשבתא'
ו'פרפראות לחכמה' על תורה זו, בשינוי לשון קצת.
ק"ח. שנדפסו על ידי מוהרנ"ת בסוף ספר 'סיפורי מעשיות' דפו"ר, אוסטרעה תקע"ה.
[נמצא כיום בחיי מוהר"ן] הוצאת משך הנחל עמוד שע"ז].

ק"ט. התורה 'ויהי נא פי שנים' שנדפסה בליקוטי קמא סימן ס"ו נאמרה אחרי חנוכה
תקס"ז, והנה אף שעל רבינו הקדוש היתה מחלוקת גדולה כל ימיו חנים על לא דבר,
אמנם בכמה מקומות משתמע כי היו שתי פעמים שהתעוררה ביתר שאת מחלוקת גדולה

תּרמ

הַתּוֹרָה שֶׁבְּלִקּוּטֵי קָמָא סִימֵן ס"ח נֶאֱמָרָה בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה תַּקְס"ו, יַחַד עִם
הַתּוֹרוֹת שֶׁבְּסִימָנִים נ"ח וּנ"ט שֶׁנֶּאֱמָרוּ גַם הֵן בְּאוֹתוֹ רֵאשׁ הַשָּׁנָה,
כְּמִבְּאָר בְּחֵי מוֹהֲרָן' בְּסִימֵן נ"ט:

תרצ

מֵאֲמָר "תִּקְעוּ - אֲמוֹנָה" (ליקוטי תנינא סי' ה) נֶאֱמָר בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה שְׁנַת
תק"ע שֶׁחָל אָז בְּיוֹם ב' ג'; וַיֵּשׁ בְּעֵינַי זֶה הַמֵּאֲמָר סְפוּרִים
נִפְלְאִים הַרְבֵּה, וַיִּמְעַט מְזֵה יִבְאָר לְקַמֵּן וְכו'.

על רבינו ע"י הזקן הידוע: הראשונה היתה בקיץ תקס"ב בהיותו בזלאטיפאליע קודם
כניסתו לברסלב, וכמבואר ב'חיי מוהר"ן' סימן קכ"ב ועוד, והשניה פרצה מחדש החל מקיץ
תקס"ו, ראה ב'ימי מוהרנ"ת' חלק א' סימן י"א: "סמוך לפטירת הילד הקדוש והגורא של
אדוננו מורנו ורבינו ז"ל היינו אצלו על העליה שהיה על ביתו, וסיפר עימנו מעניין גודל
צערו וייסוריו הגדולים והעצומים שיש לו מכל צד ומצידי צדדים וכו', וכן מבחוץ היו לו
ייסורים עצומים מעוצם המחלוקת הגדול שהיה עליו כל ימיו חינום על לא דבר, ויחפאו
עליו דברים אשר לא כן (מלשה"כ מלכים ב יז ט), אשר בדו מלבם (מלשה"כ מלכים א יב
לג), אשר לא עלו על ליבו ודעתו כלל"; וב'ביאור הליקוטים' על ליקוטי קמא סימן ס' אות
י"ח: "בזה הקיץ של שנת תקס"ו, שהיה אז קרוב לגמר הוצאת הבת מלך שמרמז על נפש
משיח, וה'בעל דבר' וחילותיו התגברו לבטל ולסתור מחשבותיו ותחבולותיו הקדושות אשר
השתדל בעניין זה, עד שנפל מחדש השני למלך, שהוא כלל נשמות ישראל, לשינה עצומה
ונשגבה ביותר ויותר"; ושם בסוף דבריו: "עיינ לעיל מעניין סתירת תחבולותיו באותו העת,
וכל הקלקול והסתירה היה על ידי התגברות החירופים מהצורך הידוע אשר באותו העת
התגבר בזה ביותר ויותר, עד שנתפתו על ידי זה רובם ככולם של אחינו בני ישראל,
והתרחקו מעוצם קדושתו עד היום הזה, כן שמעתי מאבי ששמע ממורנ"ת ז"ל"; וראה
עוד המובא לעיל בחלק א' סימן תק"ח מכתב יד רבי שלמה וועקסלער ז"ל: "כי בקיץ
תקס"ו היה תוקף המחלוקת של הזקן הידוע, ועשה חי' גביית עדות של שקר כנגד רבינו
ז"ל וכו'", עיין שם.

בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה הַנִּזְלָה קָדַם שְׁאָמַר הַמֶּאֱמָר הַנִּזְלָה הֵלֵךְ רַבֵּנוּ ז"ל לומר תְּשַׁלְּיָךְ, וְנִפְלַע עַל הַרְפֵּשׁ וְכוּ'"; וְאַחַר כֵּן נִכְלַל גַּם עֲנִיָּן זֶה בַּמֶּאֱמָר הַנִּזְלָה בְּדֶרֶךְ נִפְלָא וְנוֹרָא מְאֹד, שְׁצַרְיָךְ לְגַלְגַּל עֲצָמוּ בְּכָל מִינֵי רְפֵשׁ וְטִיט כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְאַבְיוֹ שְׁבַשְׁמִים, וְעִינֵי שָׁם מֵה שְׁזוֹכִין עַל יְדֵי זֶה קָא:

קכ. ראה 'חיי מוהר"ן' סימן מ"א; ובימי מוהרנ"ת' חלק א' סימן ל"ז: "באותו הראש השנה כשהלך לומר 'תשליך' נחלק ונפל הוא ז"ל ונשאר יושב על הרפש, ולכלך בגדו וידו, ותיכף הביאו לו בגד אחר ומים, והחליפו בגדו ורחצו ידיו; ולא דיבר על זה מאומה, והלך ואמר 'תשליך' סמוך לבית הכנסת, כי ראו הנהר משם, כי לא היה לו כוח לילך להנהר הגדול כדרכו תמיד. אחר כך אמר התורה 'תקעו' הנ"ל, ושם בסוף התורה הנ"ל הזכיר על פסוק 'וחמלתי עליהן וכו'" (מלאכי ג יז) שהאדם צריך להשליך עצמו לתוך רפש וטיט וכו' בשביל לעשות רצון השם יתברך, ועל ידי זה זוכה להשיג בחינת צדיק וטוב לו וכו', עיין שם העניין הנפלא והנורא הזה היטב ונתבין נפלאות השם, איך בכל דבר שאירע אצלו היו בו פלאי פלאות"; וב'ביאור הליקוטים' סימן ה' תנינא אות ט"ו: "כשהזכיר רבינו ז"ל שצריך להשליך עצמו בכל מיני רפש וטיט בשביל עבודת ה' ומצוותיו יתברך, ושלאו דווקא מצוה ממש, רק אפילו בכל ענף מהענפים היוצאים מכל מצוה, תפס אז רבינו ז"ל לדוגמא מנהג 'תשליך' שבראש השנה; ובהשתדלותו בעת אמירת תורתו כפי אלה התיקונים בעצמם שהזכיר בה, מבואר אגב אורחא סיבת השם יתברך שנחלק אז רבינו ז"ל בהליכתו להנהר לקיים זה המנהג ונתלכלך בהרפש והטיט, ובביאורנו הנ"ל בהעלאתו מצירופי דבריו הקדושים, שעל ידי זה גם ברוחניות מוריד ומשליך את נפשו בעצמו למצולות ים וכו'". [מרל"י: "דער רבי איז דעמאלט געווען שלאף, דאס איז א יאר פאר דעם הסתלקות דעמאלטס געגאנגען צו תשליך, תשליך אין ברסלב, דארט איז געווען א גרויסער טייף דער בוג, ס'איז א שווערע צוגאנג, און ס'איז געווען א כפור די יאר, ס'געווען כחות, אלץ פאר א מנהג פון תשליך, און דער רבי איז געפאלן ביי תשליך, האט דער רבי שוין דערמאנט אין דער תורה אז פאר א מנהג ישראל דארף מען זיך אריינארפן ברפוש וטיט, ווייל דעמאלטס איז דער רבי געפאלן; מען רעדט גישט פון א מצוה ממש, נאר אפילו א מנהג ישראל, תשליך איז נאר א מנהג - דארף מען זיך ווארפן ברפוש וטיט!" - "רבינו כבר היה אז חלוש, זה היה שנה לפני הסתלקותו, והלך אז בעיר ברסלב לתשליך בנהר הבוג, זה נהר גדול והדרך לשם קשה, ובאותה שנה היה כפור, ועלה לו הדבר בכוחות הכל עבור מנהג של תשליך, אמנם רבינו החליק אז בהליכתו לנהר, ועל כן כבר הזכיר אחר כך רבינו באמירת התורה שעבור 'מנהג ישראל' צריך להשליך עצמו ברפש וטיט, כי אז נפל רבינו; אין מדברים ממצוה ממש, רק אפילו עבור מנהג ישראל, כמו ה'תשליך' שהוא רק מנהג - צריכין להשליך עצמו ברפש וטיט!"]

קכא. עיין בפנים שם אות א'; ובאות ט"ו: "יש בן שהוא אוהב כל כך את אביו, עד שמחמת

❁ תרצו ❁

וְעַל כֵּן בְּאֵמַת זֹאת הַתּוֹרָה "כִּי מֵרַחֲמִים יִנְהַגֶּם" (ליקוטי תנינא סי' ז),
 שְׂמֵבָאָר שָׁם שְׂכַפֵּי ה'סֶלַח נָא' שֶׁל יוֹם הַכַּפּוּרִים כֵּן זוֹכִין לְחִנּוּף,
 זֹאת הַתּוֹרָה נֶאֱמָרָה בְּאוֹתָהּ הַשָּׁנָה שְׁנֵאמָרָה הַתּוֹרָה "תִּקְעוּ - אָמוּנָה"
 (שם סי' ה) בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, שְׂמֵבָאָר שָׁם כֹּל הַנֶּ"ל וְשִׁתְּקוּן הַחוּתֶם נִגְמָר
 בְּיוֹם כַּפּוּר, וְאַחַר כֵּן תִּכְרַף בְּחִנּוּף שְׂאֲחֲרֵיו נֶאֱמָרָה הַתּוֹרָה "כִּי מֵרַחֲמִים"
 שְׂמֵבָאָר שָׁם שְׂכַפֵּי ה'סֶלַח נָא' וְכו', כִּי הֵם שְׂיָכִים זֶה לָזֶה וְקִשּׁוּרִים
 זֶה בְּזֶה; וְהֵבֵן הַיֵּטֵב, כִּי יֵשׁ בְּזֶה הַרְבֵּה לְדַבֵּר. וְעַיִן בְּיַי מוֹהֲרֵינָן (סי'
 פט) מֵה שְׂפִתְבָּנוּ שְׂפָכָל שָׁנָה קָבֵל כֹּל הַזְּמַנִּים הַקְּדוּשִׁים בְּהַתְּחַדְּשׁוֹת
 נִפְלָא וְכו' קכב:

(ליקוטי הלכות נזיקין ה אות ל)

❁ תרצא ❁

וְעַל כֵּן עָקַר הַמְּשַׁכֵּת הַיָּס וְהַיְשׁוּעָה שֶׁל חִנּוּף בְּכָל דּוֹר, הוּא עַל
 יְדֵי קִדְשַׁת רֵאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם כַּפּוּר, כְּמוֹ שְׂפָתְבָנוּ אֲדוֹנֵנוּ מוֹרְנוּ
 וְרַבְּנוּ ז"ל כַּנֶּ"ל:

(ליקוטי הלכות ראש חודש ז אות יא)

האהבה הוא עושה מעשה עבד, מה שעבד פשוט צריך לעשות, והולך וקופץ בתוך
 הסוללות הגדולה (שקורין פאסי'), בתוך קשרי המלחמה, ומגלגל עצמו בכל מיני רפש וטיט
 כדי לעשות נחת רוח לאביו, מה שאפילו עבד פשוט לא היה עושה עבודות כאלו, ואזי
 כשאביו רואה אהבתו החזקה כל כך עד שמשליך עצמו לעבודות גמור בשביל אהבתו, אזי
 הוא מגלה לו גם מה שאין נמסר אפילו לבן וכו'. בשביל אהבת השם צריכין לעשות דברים
 הנראין כשגעון כדי לעשות מצוותיו ורצונו יתברך, כי צריכין להתגלגל בכל מיני רפש
 וטיט בשביל עבודת השם ומצוותיו יתברך; ולא דוקא מצוה ממש, אלא כל דבר שיש בו
 רצון השם יתברך נקרא 'מצוה'."

קכב. זה הלשון שם: "כל סדר הזמנים של כל השנה, דהיינו ראש השנה, יום כיפורים,
 סוכות, הושענא רבא, שמיני עצרת, חנוכה, ופורים - ומקודם לו חמישה עשר [בשבט],
 פסח, שבועות וכו' - בכל זמן וזמן מאלו הזמנים אין אני כמו מקודם (ואמר בלשון אשכנז
 בזה הלשון: 'אז סע קומט די צייט בין איך גיט דאס וואס פריער') וכו'."

תש

והנה היה רחוק מאד לכתב התורה הזאת [שבליקוטי תנינא סימן ח שנאמרה בראש השנה], מחמת שאמרה בקול נמוך, והיה אז רעש גדול ובלבול בשעת אמירת התורה, מה שלא היה פן בשום תורה שאמר בחייו; אך אף על פי כן השם יתברך ברחמיו חזק את לבבי לשום לב היטב לדבריו, וחזרתי התורה עם החברים שתפסו קצת ובפרט עם ר"ד שהיה תפסן נפלא, וסדרנו בינינו רב התורה, וכתבתי מה שזכרנו, והבאתי לפניו אחר ראש השנה, ותקן מה שחסרנו בהי"י וגם חזר עמנו מה שלא זכרנו כלל, עד שאמרתי אותה קדם יום הכפורים; והיה רצוני להראות אותה לפניו עוד הפעם קדם יום הכפורים, ולא אסתייע מלתא: (ימי מוהרנ"ת ח"א סימן נג)

תשא

בעת שאמר רבנו את התורה "תקעו - תוכחה" שפסימן ח' בלקוטי תנינא, אמרה בקול נמוך, והיה שם דחק ורעש גדול מגדל רבוי

קכג. "התורה 'תקעו - תוכחה' לא נגמר הסיום תיכף, רק אחר ראש השנה כשגמר מוהרנ"ת כתיבת התורה הנ"ל רצה לכנס לרבינו ז"ל להראות לו אם נכתבה היטב, והיה ירא לכנס, כי רבינו ז"ל היה אז מסוכן מאוד, והלך מוהרנ"ת אנה ואנה בחדר החיצון שלפני רבינו ז"ל, ובתוך כך בא לשם רבי יחיאל אחי רבינו ז"ל ושאל למוהרנ"ת על שאינו נכנס, והשיב לו מוהרנ"ת שהוא ירא ליכנס; ונכנס רבי יחיאל בעצמו ואמר לרבינו ז"ל: 'הלא יש לך תלמיד אחד שמתגעגע לשמוע דיבורך, רק שירא ליכנס', ושאל אותו רבינו ז"ל: 'והיכן הוא?', וכששמע זאת מוהרנ"ת אחר הפתח נכנס תיכף ומיד, והראה לרבינו ז"ל את הכתב, ואמר לו רבינו ז"ל: 'הלא לא אמרתי לך הסיום של פירוש הפסוק 'תקעו!'; ואז אמר לו הסיום. אחר כך אמר רבינו למוהרנ"ת: 'נאר זאלסט מיר גיט מאנען קיין הוצאות אויף דרוקן!' (רק שלא תגבה ממני הוצאות עבור הדפוס!); והבין מוהרנ"ת מזה שני דברים: האחד כי רצונו של רבינו הוא להדפיס, והשני שלא ליטול הוצאות הדפוס ממעות רבינו ז"ל". (כת"י אחד מאנ"ש).

הָעַם שֶׁלֹּא הָיָה אֲפֹשֶׁר לְהַשְׁקִיטֵם לְגַמְרֵי כַּמְסַפֵּר בְּיַחֲדֵי מוֹהַר־ן' סִימָן רי"ט; וְגַם אֶת מוֹהַר־נ"ת דְּחַפּוֹ הַרְבֵּה וְהָיָה עַל גּוּפוֹ דַּחֲק אֲנָשִׁים, וְהַשְׁתַּדֵּל כָּל הָעֵת רַק שְׁתַּהַיֵּינָה אֲזַנְיוֹ פּוֹנוֹת אֶל עֵבֶר רַבְּנוֹ ז"ל. אַחַר כֵּן כְּשֶׁשָּׂאלוּהוּ אוֹדוֹת הַדַּחֲק, אָמַר: "עַם הַגּוֹף אֵינִי יוֹדֵעַ מַה נַּעֲשֶׂה, אֲבָל הָאֲזַנִּים - שְׁמַרְתִּי שְׁתַּהַיֵּינָה אֶצֶל רַבְּנוֹ ז"ל!" קכד.

וְאֵת הַיֵּרֶשׁ בְּעַר, אֶחָד מִשְׁלֵשֶׁת הָאֲפִיקוֹרְסִים שֶׁהָיוּ בְּאוּמָאן, אוֹתוֹ לֹא דִּחְקוּ מִחֲמַת שְׂרָאוֹ מִמֶּנּוּ, כִּי הָיָה קְרוֹב לְמַלְכוּת וְאָדָם נִכְבֵּד, וְהוּא עֲמִד כָּל הָעֵת לִיד רַבְּנוֹ וְשָׁמַע הַיָּטֵב אֶת הַתּוֹרָה, וְגַם הָיָה לוֹ זְכָרוֹן טוֹב, וּמִחֲמַת כָּל זֶה חָזַר מוֹהַר־נ"ת אַחַר כֵּן גַּם עָמַד עַל פְּרָטִים רַבִּים מִתּוֹךְ הַתּוֹרָה, וְאַחַר כֵּן הֵבִיא מוֹהַר־נ"ת אֶת הַתּוֹרָה לְפָנָיו רַבְּנוֹ בְּכֹתֵב עַל מְנַת לְהַשְׁלִימָה וּלְתַקְנָה: (רבי לוי יצחק שמעה מרבי אברהם ב"ר נחמן)

תשג

מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהַבְּחִין רַבְּנוֹ הַקָּדוֹשׁ בְּאֶחָד מֵאַנְשֵׁי שְׁלוֹמְנוֹ שָׁדָאג לְעַצְמוֹ וְהִכִּין לוֹ לְפָנָיו נְטִילַת יָדַיִם לְסַעוּדָה מְעַט דְּבִשׁ

קכד. וראה שם ב'חיי מוהר"ן' סימן רי"ט: "אחר כך אמר תורה נפלאה הנ"ל בקול נמוך, וכשהתחיל לומר לא היה שום דרך הטבע שיוכל לסיים, כי כמעט לא היה אפשר לו לדבר אפילו דיבור אחד מעוצם חלישותו, מכל שכן לומר תורה גבוהה וגדולה כזו, אך השם יתברך היה בעזרו וגמר כל התורה בשלימות בעזרת השם יתברך עד הסוף; רק סיום הפירוש על הפסוק 'תקעו' לא אמר אז, רק אחר יום כיפור. גם היה שם דוחק גדול ורעש גדול בעת אמירת התורה, כי מגודל ריבוי העם לא היה אפשר להשקיטם לגמרי, מה שלא היה כן בשום פעם, כי תמיד בכל עת שאמר תורה היו שותקים ושוקטים כולם כנהוג, אבל אז, אף על פי שהשקיטום והשתיקו אותם בתחילה כנהוג, אף על פי כן בכל פעם נתעוררו באמצע מעוצם הדוחק שלא היה אפשר לסבול, וכמה אנשים היו בסכנה אז וכמעט שנפלו חלשות ויצאו במהרה לחוץ; ואף על פי כן זכינו שגמר אז כל התורה באריכות גדול מאוד, אשרי עין ראתה זאת"; ראה עוד לעיל בחלק ב' סימן שי"ט.

עם החלה לברכת המוציא; נענה ואמר רבנו: "אזוי ווי קינדערלאך!
 המוציא מיט האניג!" - "כמו ילדים! המוציא עם דבש!" - כאומר
 שזה מנהג ילדים קטנים, להכין לעצמם חלה עם דבש מחמת שחוששים
 שאחר כך לא ישאר להם:

❁ תשה ❁

וכבר כתבנו מזה במקום אחר (ליקוטי הלכות ברכת הריח והודאה ד אות לב)
 שרבנו ז"ל קדם הסתלקותו, שאז אמר התורה הנוראה בראש
 השנה האחרון, ואז אחר אמירת התורה הנ"ל הזהיר אותי ביותר לכתב
 אזהרה הגדולה הזאת, שצריכין לזהר בנפשו מאד מאד לבקש ולחפש
 הרבה אחרי הצדיק האמת שיש לו בחינת רוח הקדש, כי עקר אמונת
 חדוש העולם שהוא עקר היהדות נמשך על ידו דיקא וכו' וכנ"ל:

(ליקוטי הלכות שלוחין ה אות ה)

❁ תשו ❁

ויותר ממה שכתוב שם (בליקוטי תנינא סי' ח) דבר עמי פה אל פה, והזהיר
 מאד לכתב זה הענין היטב, שצריכין לבקש מה' יתברך מאד
 ולחפש הרבה לזכות להתקרב להצדיק האמת, כדי לזכות לברור המדמה
 על ידי רוח הקדש של הצדיק, כדי שיזכה לאמונה שלמה, לאמונת
 חדוש העולם וכו' כנ"ל: (ליקוטי הלכות ברכת הריח וברכת הודאה ד אות לב)

❁ תתלז ❁

זה הענין של האתרוג שנדפס בספר שיחות הר"ן סימן פ"ז נאמר בסמוך
 מיד אחר מאמר "תקעו - אמונה" (ליקוטי תנינא סי' ה) שנאמר בראש

השנה, ותכף אחר יום הכפורים, ואז לא היו אתרוגים מצויים באותה השנה, אז אמר רבנו ז"ל ענין הנ"ל של האתרוג, שלפי הימים נוראים שיהיה לנו ראוי שיהיה לנו אתרוג נאה; כי אז בכו הרבה באותן הימים נוראים וכו' קלד:

(ליקוטי הלכות יום הכיפורים ב אות ב)

❁ תלח ❁

הענין מה שאמר רבנו בשיחות הר"ן סימן צ"א "סגלה להתמדה וכו'" - זה אמר לאחד ששאל אותו בערב ראש השנה האחרון באומאן שנת תקע"א עצה על התמדה, ואז אמר לו המבאר שם קליה:

❁ תתקו ❁

במדמה לי שהשיחה הזאת קלו נאמרה לענין קשר הענינים שבמאמר "תקעו - תוכחה" הנ"ל (ליקוטי תנינא סי' ח) שנאמר בראש השנה

קלד. ראה 'שיחות הר"ן' סימן פז: "לפי בחינת הימים נוראים ראוי שיהיה לנו אתרוג נאה. כי אמרי אינשי: "כל נער יש לו אשה נאה". והאתרוג הוא בחינת אשה כמו שכתוב בזהר שהאתרוג הוא בחינת (שיר-השירים ד'): "כולך יפה רעייתי ומום אין בך" (תקוני זהר כט). ובמים נוראים ישראל הם בבחינת נער, כי אזי הם בבחינת: "והנה נער בוכה" (שמות ב'), מיד "ותחמל עליו" כמו שכתוב בתיקונים (דף כו:). ועל כן ראוי שיהיה לישראל אתרוג נאה כנ"ל. ומי שבוכה ביותר ונכנס ביותר בבחינת "נער בוכה" ראוי שיהיה לו אתרוג נאה ביותר כנ"ל "עיי"ש עוד; שם סימן ככה: "בחג הסוכות תק"ע, אז אמר מענין האתרוג, שלפי בחינת הימים נוראים ראוי שיהיה לנו אתרוג נאה כמובא לעיל (סימן פ"ז). ובאותו השנה לא היו מצויים אתרוגים וכו'"; שם סימן קצו; 'חיי מוהר"ן' סימן מ"ה; ליקוטי הלכות לולב א אות ב (מועתק לעיל סימן תשכ"ח): "מחמת שבשנה זו ואשתקד היו שרפות הרבה, בשביל זה לא היו מצויים אתרוגים, כי היה התגברות מאורי האש שהוא בחינת התעלמות הפאר, וכמו שמבואר בליקוטי תנינא סימן ס"ז; אף על פי כן על ידי בחינת "והנה נער בוכה" (שמות ב ו) וכו' זכו לאתרוגים נאים".

קלה. וכמבואר ב'חיי מוהר"ן' סימן ל"ד.

קלז. 'חיי מוהר"ן' סימן שפ"ט, וזה הלשון שם: "הקשר והחיבור של התורות שלו הוא

תקע"א, וְתִשְׁלוּם פְּרוּשׁ הַפְּסוּק "תִּקְעוּ וְכוּ" (תהלים פא ד) לֹא נִגְמַר עַד לְמַחֲרַת יוֹם הַכַּפּוּרִים^{קמ}, שְׁאֵז הָיָה הַשִּׁיחָה הַגִּיל:

(פרפראות לחכמה, בפתחה)

תתקז

הַשִּׁיחָה הַמּוּבֵאת בְּחַיֵּי מוֹהַר"ן בְּסִימָן ת"ו, שְׁאָמַר רַבְּנוּ לְעִנִּין הַהִתְקַבְּצוֹת אֶצְלוֹ בְּיַמֵּי רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּזֶה הַלְּשׁוֹן בְּקוֹל זֵיעַ סָגִיא "ווי אזוי זאל איך אייך זאגן, קיין גרעסערס דער פון איז ניט פארהאנדן!", "מָה אָמַר לָכֶם, אֵין דָּבָר גָּדוֹל מִזֶּה!" (הֵינּוּ מְלֵהוּת אֶצְלוֹ עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה) - שִׁיחָה זֹו נֶאֱמָרָה כְּשֶׁלֹּא בָּא רַבִּי לִיפָּא חֲבֵרוֹ שֶׁל מוֹהַרנ"ת עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְשָׂאֵל רַבְּנוּ הַקְּדוֹשׁ: "וואו איז ליפא?" - "היכן ליפא?", וְהִתְחִיל רַבִּי נִפְתָּלִי לְתַרְץ וּלְהַסְבִּיר אֶת אֵי בּוֹאוֹ שֶׁל רַבִּי לִיפָּא, שְׁמֵשׁוּם שְׂאִין אֲתֵרוּגִים מְצוּיִים בְּאוּקְרַאִינָה בְּחֵרוֹ בּוֹ אֲנָשֵׁי עִירוֹ לְנִסְעֵ עִם עוֹד סוּחָרִים לְעִיר אֲדַעַס כְּדֵי לְהַבִּיא מִשָּׁם אֲתֵרוּג, וּבְחֵרוֹ דְּוָקָא בּוֹ לְסַבֵּת זְרִיזוּתוֹ וְחֵרִיצוּתוֹ, וַיֵּשׁ בְּזֶה מְצוּהָ שֶׁל זְכוּי הַרְבִּים; וְאַף עַל פִּי כֵן עָנָה רַבְּנוּ הַקְּדוֹשׁ וְאָמַר כָּכָל הַגִּיל^{קלט}:

תתקנד

אָמַר רַבְּנוּ ז"ל: "כְּפֹמָה שְׁגָבָהּ וְנִשְׁגָּב הַסִּפֵּר הַקְּדוֹשׁ 'סִפֵּר הַגְּנוּז' - הָרֹאשׁ הַשָּׁנָה שְׁלִי גָבָהּ יוֹתֵר!"^{קמ}:

כעין בניין ואריגה ממש, שבתחילה הוא מקשר ומחבר אלו שני דברים יחד, ואחר כך קושר ומחבר דבר שלישי להשני בכמה קשרים חזקים, וכן משלישי להרביעי, וכן להלן וכו', עיין שם.

קלח. ועיין עוד 'ימי מוהרנ"ת' חלק א' סימן נ"ה.

קלט. וראה עוד 'כוכבי אור' חלק 'אנשי מוהר"ן' (השני) אות ל' הערה צ'.

קמ. ראה ב'חיי מוהר"ן' (סימנים קכו רכ): "הפליג מאוד מאוד להיות אצלו בראש השנה,

מעשה הנסיעה של רבי אבא שו"ב ובנו

א

בשנים בהן חל ראש השנה בימים שני ושלישי, היה המנהג אצל אנשי רבנו להקדים לבוא אצלו כבר על השבת השניה של סליחות קמא, וזאת בכדי שיאמרו פעלות הבקר של יום ראשון יחד עמו את הסליחות של ערב ראש השנה הנקראות 'זכור ברית קמב'.

באחת השנים, כשהיה רבנו דר כבר בעיר ברסלב, חל להיות ראש השנה בימים שני ושלישי קמב, וככל אנשי שלומנו מהעיר טשעהרין הזדרזו לנסע כאמור, והגיעו כבר בבקר יום הששי לעיר ברסלב, לשבות שם יחדיו אצל רבנו; אמנם רבי אבא שוחט וכן בנו

ואמר בלשון אשכנז בזה הלשון: 'וואס זאל איך אייך זאגן, קיין גרעסערס דערפון איז נישט דא!' - 'מה אומר לכם, אין דבר גדול מזה!'

קמא. בשנה שחל יום א' דראש השנה ביום שני בשבוע, מנהג האשכנזים להתחיל לומר סליחות ביום ראשון בשבוע שלפני כן (מוצאי שבת 'כי תבוא'), ואשר על כן יש בה שתי שבת סליחות.

קמב. כי הסליחות של 'זכור ברית' הן גם כן ראש השנה - 'זכור ברית איז אויכעט ראש השנה', ראה בארוכה לעיל חלק א' סימן ר"ל ושם בהערה. (רל"י).

קמג. רבינו נכנס לדור בברסלב בחודש אלול שנת תקס"ב (ראה 'חיי מוהר"ן' סי' קטו, ולעיל חלק א מס' עב והלאה), ועל ראש השנה תקע"א כבר היה רבינו באומאן; באותה תקופה חל ראש השנה בימים ב' וג' בשנת תקס"ג, ובשנת תק"ע. יצוין כי בהעתק כת"י רבי אלטער טעפליקער ששלח רבי שמואל הורוויץ לארץ ישראל, מובא שמעשה זה היה בראש השנה של שנת תק"ע.

רבי שמואל^{קמד} לא נסעו עמָהֶם מסבות שונות, ועל כן היו מכרחים לנסע לדרךם לבד, ועל שבת הספיקו להגיע מטשעהרין עד לעיר אומאן הרחוקה כמאה קילומטר מברסלב, ושבתו שם.

תָּכַף במוצאי שבת קדש, כשחפץ רבי אבא לצאת יחד עם בנו ולהמשיך בדרךם אל רבנו, ראה שהחל לירד גשם שוטף ועז (א' געוואלדיגער רעגן איז געגאנגען, א גאס, א מבול), ולא ידע מה יעשה והיאך יצליח להגיע לברסלב^{קמב}. הזדרז ויצא לחוץ, הלך למקום בו עומדים ה'בעלי עגלות', והחל לספור להם פי רוצה הוא לנסע לעיר ברסלב, חפץ הוא שיקחוהו לרבנו... (ער הייבט אן דערציילן אז ער וויל פארן קיין ברסלב, ער וויל זיי זאלן איהם ברענגען צום רבי'ן...).

שחקו ממנו בעלי העגלות על שחפץ לנסוע בדרך כה משבשת ובגשם שוטף שכזה (איין דעם וועג?!), ולא אבה איש מהם לקחתו, אף רבי אבא לא אמר נואש והוסיף לבקש ולהפציר בהם כל כך, עד שנענה אחד מה'בעלי עגלה' היהודים ואמר לו: "אם תתן לי שלשה עשר רופל - אקח אותך למחוז חפצך, אל רבך שבעיר ברסלב". הייה זה סך עצום מאד, הרבה יותר מכפי ערך עלות הנסיעה, אף רבי אבא הסכים לזה תכף ואמר שיתן לו סך גדול ורב כזה^{קמג} (יא, איך גיב!). בתוך כך נמלך ה'בעל עגלה' והתחרט, ולא רצה לנסע (און ער האט שוין חרטת געהאט), על אף שהסכים רבי אבא לשלם לו כפאמור סך עצום כזה, אף

קמד. ראה אודותיו לקמן בערכו.

קמה. כי אף אילו היו הדרכים כתיקונן, היה גם כן קשה להגיע עם סוס ועגלה ממרחק של מאה קילומטר, כל שכן כעת, כשהדרכים כה מקולקלות מחמת הגשם השוטף. (רל"י).

קמו. לשאלה עד כמה היו שלושה עשר רובל סך רב בעיתים ההם, משיב רל"י: באותם זמנים היו יכולים לחיות ברובל אחד משך חודש ימים.

ה'בעלי עגלות' שעמדו שם נענו ואמרו לו: "אנחנו לא הסכמנו כלל לקחתו, אולם אתה, שהסכמת לדבריו - מחיב אתה לשמור מוצא פיך ולנסע עמו לברסלב" (מיר האבן נישט געוואלט זאגן, אבער דו האסט געזאגט - זאלסט האלטן ווארט, פאר!). והכריחוהו עד שלא נותרה בידו בררה, ויצא לדרך עם רבי אבא ובנו. נסיעתם התארכה משך כל הלילה^{קמז}, ובבוקר הספיקו להגיע רק עד העיר טעפליק^{קמח} שהיא כשלושים וחמשה קילומטר מאומאן (כשליש הדרך), כי הנסיעה הייתה קשה כאמור עד מאד, מרב הגשם העז והרפש המרבה וכו'^{קמט}. והנה בעל העגלה התעייף כבר מאד מן הנסיעה, ולא הזדרז עוד כלל, ואף התעכב שם בעיר, כי היה צריך לתן מעט מנוחה לסוסים ולתן להם אכל ומספוא מאחר שהיו יגעים, ורבי אבא רואה שהדבר בכי רע, שכן אחרי שנסעו לילה שלם עברו כאמור רק כשליש מהדרך; אף לא אמר נואש.

המשׁיך בעל העגלה בנסיעתו, ויצאו מטעפליק, ולאחר חצות היום בשעה אחת או שתיים - הצליחו להגיע בקשי רב רק עד העיר הייסיין^{קי}, וגם שם עשה ה'בעל עגלה' את שלו ונתן שוב מספוא לסוסים, ורבי אבא נעשה כבר בדאגה עד מאד, וישב בעגלה בפנים זועפות, כי לא הייתה עוד שום אפשרות בדרך הטבע לסע את שארית הדרך ולהגיע

קמז. ואז, אחרי הקיץ, הרי הלילות מתחילים להתארך. (רל"י).

קמח. דרך הנסיעה מאומאן לברסלב היא כך: אומאן, טעפליק, קיבליטש, הייסיין, לאדיזין, ברסלב. (רל"י). [ראה כעין זה גם לעיל בחלק א' סימן תקצ"ה].

קמט. "אין בלאטע דער וואגן דרייט זיך נישט, די פערד גייען לאנגזאם; אין א בלאטע קענען די פערד גארנישט גיין!" - בבוא העגלה לא מסתובבת, הסוסים הולכים באיטיות; בבוא הסוסים לא יכולים כלל ללכת!". (רל"י).

קנ. שהיא אך מעט יותר ממחצית הדרך מאומאן לברסלב, ועדיין צריכים לנסוע כשלושים וכמה קילומטר עד לקהילת ברסלב. (רל"י).

לקהלת ברסלב קדם יום טוב^{קניא} ('ס'איז נישט געווען בדרך הטבע אנקומען קיין ברסלב, איז רבי אבא זייער בראגה'עט געווען, און געזעצן אזוי פארצארנט').

עם כל זה לא אמר רבי אבא נואש, והמשיך בנסיעה יחד עם בנו, והנה כפאשר אף יצאו מהעיר הייסין, הרעים בעל העגלה בקולו על הסוסים ושאג: "נו, קינדערלעך, צום רבי'ן!" - "נו, ילדים, אל הרבי!"^{קניב} - בדרך ה'בעלי עגלות' שמדברים תמיד אל הסוסים בתוך כדי נסיעתם. רבי אבא היה איש יהודי קדוש (רבי אבא איז געווען א איד, א הייליגער מענטש'), ונעשה לו אז נס ופלא, ותכף החלו הסוסים לרוץ ולפרח באויר ('האבן אנגעהויבן די פערד צו פליען, געפלויגן געפלויגן אין די לופטן'), שלא בדרך הטבע כלל וכלל, ובאפן פזה שאין כלל בכחם של הסוסים מצד עצמם, והגיעו לקהלת ברסלב לעת ערב. אמנם היה זה בשעה שרבנו ואנשיו עמדו כבר בעצומה של תפלת המנחה של ערב ראש השנה, ומחמת כן לא היה ספק ויכלת ביד רבי אבא לגשת בערב ראש השנה אל רבנו הקדוש^{קניב} ולהתראות עמו^{קניב}.

קנא. רבי אבא ובנו עמדו שם בשעה אחת או שתיים לערך, ותפילת המנחה של ערב ראש השנה אצל רבינו החלה לערך בשעה חמש אחר הצהריים, כי כן היה נהוג אצל רבינו, להתחיל להתפלל תפילה זו מוקדם מאוד ('מנחה האט זיך אנגעהויבן שטארק פרי'); ראה עוד בזה לעיל בחלק א' סימן קצ"ד. (רל"י).

קנב. כאמור לעיל שה'בעל עגלה' היה יהודי. (רל"י).

קנג. ראה לעיל בחלק א' סימן קצ"ג: "דרך ה'ווידוי דברים' לפני רבינו ז"ל בחיים חיותו היה נוהג לכלל רק בערב ראש השנה, ורק עד שנסע ללעמבערג, ובפרשת בלק שנת תקס"ח חזר רבינו הקדוש מלעמבערג, ומיני אז פסק רבינו מלנהוג בדרך הווידוי לפניו וכו', ואפילו בערב ראש השנה, כשנכנסו אנשי שלומנו אל רבינו - נכנסו רק עם קוויטלאך וכו'".

קנד. ומה שמובא במ"א שקיבל אז שלום מרבינו ז"ל עוד קודם מנחה - אין זה נכון. (רל"י).

והנה רבי אבא, אף שהיה עני מרוד כָּאִמּוּר לְעִיל, הִשְׁתַּדֵּל וְקָנָה גְבִיעַ קִנְיָה וּלְקָחוּ עִמּוֹ לְהֵבִיאוּ בְּמִתְנָה לְרַבְנּוּסִי, וּבִיעַת חֻשְׁבוֹן הַתְּשָׁלוּם עִם הַבַּעַל עֲגָלָה פְּנ"ל, אִזִּי בְּתַמּוּרַת שְׁלֹשָׁה עָשָׂר הָרוּפֵל שֶׁהִבְטִיחַ, הִצְרִיף לְתַת וּלְמִשְׁכֵּן אֶצֶל בַּעַל הָעֲגָלָה אֶת הַגְּבִיעַ שֶׁהִבִּיא כְּמִתְנָה לְרַבְנּוּ [עַל מִנַּת שְׂמִימְכָרָהּ אַחַר כָּף], גַּם הָיָה נִצְרָף לְמִשְׁכֵּן אֶז אֶת אֶת הַשְּׁלִית וּתְפִלִּין שְׁלוֹ וְאֲנָשִׁי שְׁלוּמֵנוּ פָּדוּ זֹאת אַחַר כָּף קִנְיָה.

והנה הדרף אצל רבנו היתה שפלילה הראשון של ראש השנה היה עורף את שלחנו הקדוש מאחר מאד בלילה, ולא היה מדבר אז שום דבור כלל וכלל; והיתה שורה אז יראה גדולה כל כף על אנשי שלומנו, עד שבישבם בשלחן רבנו היו יראים אף להרים ראשיהם מרב פחד ויראת ה', ומאימת יום הדין קני (ראה לעיל חלק א סימן קצד). ובאותו ליל ראשון של ראש השנה, פֶּאֶשֶׁר יִשְׁבוּ אֲנָשִׁי שְׁלוּמֵנוּ בְּסִעוּדָה אֶצֶל שְׁלַחַן רַבְנּוּ בְּפִחַד וּבִירָאָה גְדוֹלָה וְעֲצוּמָה כְּאִמּוּר, פָּנָה רַבְנּוּ הַקְּדוֹשׁ אֶל רַבִּי אֲבָא וְאָמַר לוֹ: "אֲבָא, דְּעֲרִצִּיל מִיר דִּינִי נְסִיעָה, וְוַאֲס דוּ הָאֲסִט גְּעַהֲאֲט" - "אֲבָא, סִפֵּר לִי אֶת הַנְּסִיעָה שְׁלָךְ, מַה שֶּׁהָיָה עִמָּךְ" קני. נַחֲרַד

קנה. ומה שמובא במ"א שהיה זה גביע מזהב - אין זה נכון. (רל"י).

קנו. ראה 'ספר המידות' בערך 'יראה' אות ל"ו: "על ידי מתנה שנותנין לצדיקים זוכין ליראה"; שם בערך 'צדיק' חלק ב' אות כ': "אל יקשה לך למה להם לצדיקים ליהנות מאחרים כדי להנהיג את בני ביתם בעושר ובכבוד, מוטב שלא להנהיג ולא ליהנות מאחרים - אל יקשה לך, כי כל מה שיש תענוג והרחבה לצדיק - על ידי זה נתגדל נשמתו, ואז יש מנוחה לשכינת הקדוש ברוך הוא; ובכן אין לבוא בידים ריקניות".

קנז. אמנם יצויין כי המובא כאן אודות הגביע זאת יודעים בוודאות, אמנם פרט זה שהיה נצרך גם למשכן את הטלית והתפילין שלו וכו', אינו בוודאות ('איז נישט זיכער'). (רל"י).

קנח. "אזא מין פחד איז געווען, עס איז געווען געוואלדיג" - "כזה מין פחד היה, זה היה נורא". (רל"י).

קנט. וזאת אף על פי שנהג רבינו לבלי לדבר כלל בליל ראש השנה שום דיבור, [ראה

רבי אבא והתירא מאד לנפשו, בפרט מאחר שמכר כאמור גם את הגביע שהביא לרבנו בעבור הנסיעה (ער איז געווארן געציטערט, א שרעק געציטערט זיך! געוואלד! בפרט ער האט דאך פארקויפט דעם רביניס בעכער אויך), ונענה רבנו ואמר לו: "אבא, שרעק זיך נישט, דערצייל, דערצייל!" - "אבא, אל תפחד, ספר, ספר!". ספר רבי אבא את כל סדר נסיעתו, והפטיר באמרו: "איך האב געפירט א בעכער צום רביין, האב איך איהם אויך אוועקגעגעבן פאר די דרייצן רובל" - "הבאתי בנסיעתי זו גביע לרבנו, ואף גם אותו נצרכתי לתן לה' בעל עגלה בעבור השלשה עשר רובל".

או אז נענה רבנו ואמר^ס: "איבער מיין בעכער וועל איך איהם (דעם 'בעל דבר', דעם סמ"ך מ"ם) ארויסנעמען די ציין מיט די אויגן; נו, דו אבא אויף דער וועלט איז שוין נישט פדאי, און דו שמואל - נאדיר אביסל יוך!" - "בעבור הגביע שלי אוציא לו (לה' בעל דבר" - "הס"מ) את השנים ואת העינים; נו, אתה אבא בעולם הזה פכר לא פדאי"^{ססא} - ופנה לרבי שמואל בנו שנסע עמו כאמור, ואמר: "ואתה שמואל - קח לך מעט מרק!"^{ססב}.

שיחות הר"ן בסימן כ"א: "בראש השנה ביום הראשון צריכין למעט בדיבור מאוד מאוד. ואמר שאדם גדול צריך לדקדק בזה ביותר, ועל כן הוא אינו אומר ביום הראשון אפלו הפייט, רק מה שישד רבי אליעזר הקליר, אבל שאר הפייט - אינו אומר, מחמת שאדם גדול צריך לדקדק אז ביותר לבלי לדבר שום דיבור שאינו מוכרח". (רל"י).

קס. רבינו לא אמר לו אז "עם מה אודה לך?" (מיט וואס זאל איך דיר אפדאנקען?) כמו שנכתב במ"א, אלא כמסופר כאן. (רל"י).

קסא. "דאס מיינט: וואס, איך וועל דיר געבן אביסל? דו דארפסט דאך שוין באלד נסתלק ווערן!" - "כוונת הדברים: מה, אתן לך קצת? הרי צריך הינך כבר תיכף להסתלק!". (רל"י).

קסב. בלשון אשכנז קורין למרק 'וה'ך', וידוע ששם זה הוא שם המפתח לפרנסה, ואפשר

אַחֲרֵי רֵאשׁ הַשָּׁנָה שָׁבוּ רַבִּי אָבָא וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בְּנוֹ לְבֵיתָם, וְתַכְף לְאַחַר
 יְמֵי חַג הַסְּכוּתֹת^{ססי} נִסְתַּלַּק רַבִּי אָבָא וְהֵלֵךְ לְעוֹלָמוֹ, וּבְנוֹ רַבִּי
 שְׁמוּאֵל הִתְעַשֵּׂר מְאֹד בְּעֲשִׂירוֹת מְפֻלְגָת^{ססי}, וּמִמֶּנּוּ יָרַשׁ בְּנוֹ הַנְּגִיד רַבִּי
 אָבָא'לֶע מְטֻשְׁעֵהֶרִין, תַּלְמִיד מוֹהֲרַנְ"ת הַמְּפָרְסֵם^{ססי}, אֶת עֲשִׂירוֹתוֹ
 הַגְּדוֹלָה^{ססי}: (סיפורה רבי אברהם ב"ר נחמן)

לרמז שעל כן נתן לו רבינו מרק דייקא; וראה בספר 'מדרש פליאה' (לר' יצחק משעדליץ)
 ששמע מהרב מאפטא לאכול מרק בליל פסח כי הוא "ליל שימורים", "ובאשכנז קורין
 למרק 'יוה"ר', ושם זה הוא שמירה לכל השנה".
קסג. "עַר אִיז נַפְטֵר גְּעוֹוֹאֲרֵן בְּאֵלֶד נְאָף סְכוּת; צוּ נְאָף סְכוּת צוּ אִינְמִיטֵן וּוִינְטֵר? דָּאס
 הַיִּיסְט אַלֶץ 'בְּאֵלֶד!' - "הוא נפטר תיכף אחרי סוכות; בין שהיה זה לאחר ימי חג הסוכות
 ממש, או באמצע אותו חורף - כל זה נקרא שנפטר תיכף אחרי סוכות". (רל"י).
קסד. "כאשר הבעטלער'ס באו לברך אחר החתונה (ראה סיפורי מעשיות מעשה יג), במה
 הם בירכו את הזוג? בממון? לא: שתהיה חירש כמוני, ועיוור כמו שאני עיוור, שתהיה כבד
 פה כמו שאני כבד פה - כאלו מתנות הוא מברך, חירש ועיוור ואילם - אלו הן מתנותיו,
 זה מה שצדיקים מברכים את הזולת; אלא שפעם יש אשר יכול הוא לברך גם בברכה
 גשמית, כמו בסיפור כאן, שרבינו נתן לרבי שמואל מעט מרק - והוא נהיה לגביר ומיליונר
 גדול, כאלו דברים היו גם כן אצל רבינו לפעמים; אמנם על פי רוב נותן הוא רוחניות, אלו
 הן המתנות שלו" - "אז די בעטלער'ס זענען געקומען בענטשן די קינדער נאך די חתנה,
 מיט וואס האבן זיי געבענטשט? מיט געלט? ניין: דו זאלסט זיין טויב אזוי ווי מיר, און
 בלינד אזוי ווי איך בין בלינד, זאלסט זיין א כבד פה אזוי ווי איך בין א כבד פה - אזעלע
 מתנות בענטשט ער, טויב און בלינד און שטום - דאס איז זיינע מתנות, דאס איז וואס
 צדיקים בענטשן יענעם; נאר אמאל קען ער יענעם בענטשן אויכעט [מיט גשמיות], דער
 רבי האט געגעבן פאר רבי שמואל'ן אביסעלע יויף - און ער איז געווארן א גביר און א
 גרויסער מיליאנער, דאס איז אויף געווען ביים רבי'ן אמאל; אבער על פי רוב גיט ער
 רוחניות, דאס איז זיינע מתנות". (רל"י).

קסה. ראה להלן בערכו.

קסו. "אה, עס איז געווען א רבי מיט חסידים, נו!..." - "אה, היה רבי עם חסידים, נו!..."
 (עי' ליקוטי תנינא סי' ה). (רל"י).

קצת עבודות מאנ"ש בצל הקבוץ הקדוש

ב

בערב ראש השנה, ביציאה מבית ציון רבנו הקדוש היו מתאספים יחדיו אגדות אגדות (בינטלעד) של אנשים מאנשי שלומנו, ומדברים ביניהם דבורים קדושים (בעת ששאר אנשי שלומנו עדין שפכו לבם בציון הקדוש).

פעם ארע שהנגיד רבי אבאלע היה עובר מחבורה לחבורה להקשיב ולשמע דבוריהם, וראה שכלם מדברים רק מרבנו ומדבורי התכלית ועבודת ה'קס, ונענה ואמר אז כך: "אואו עס שטייען צווי מענטשן פון אונזערע לייט און רעדן - דארף דער דריטער מיטנעמען טינט מיט א פען, שטיין און אויסהערן און פארשייבן, ווארום אלע רעדן נאר פונעם רבי'ן, נאר פונעם תכלית" - "היכן שעומדים שני אנשים מאנשי שלומנו ומדברים יחד, צריך השלישי לקח עמו דיו ועט, לעמוד ולשמע ולרשם את היוצא מפיהם, כי כלם מדברים רק מרבנו, רק מהתכלית"קס:

(שיח שרפי קודש בערך רבי אבאלע מטשעהריץ)

קסז. "דאס רעדן פון דעם רבי'ן ארויסגייענדיג פונעם רבי'נס ציון ערב ראש השנה איז געווען 'אזא מין'! (- לשון הפלגה), יעדער איינער וואס איז ארויס פון דעם רבי'נס ציון האט געכאפט נאך איינעם און אנגעהויבן רעדן פון דעם רבי'ן! ווער עס איז ארויסגעגאנגען פון רבי'נס ציון - אה אה!" - "הדיבורים מרבינו תוך כדי היציאה מהציון של רבינו ערב ראש השנה היתה בכזה מין (-בלשון הפלגה)! כל אחד שיצא מהציון של רבינו תפס עוד אחד והתחיל לדבר עימו מרבינו! מי שרק יצא מרבינו - אה אה!". (רל"י).

קסח. ראה 'עלים לתרופה' במכתב מיום ד' וארא תר"ד: 'ואל תתעכב בטולטשין עוד כלל,

ג

חֲתָנוּ שֶׁל רַבִּי נַחֲמָן טוֹלְטְשִׁינְעֵר, הֵלֵא הוּא רַבִּי יוֹדֵל בֶּן רַבִּי יִצְחָק בְּעַר
 מְטַעֲפֵלִיקֵס, הִיָּה מְשׁוֹרֵר וּבַעַל מְנַגֵּן, וְהִיָּתָה דְרָכּוֹ לְסַפֵּר וְלוֹמֵר:
 "אֵיךְ פְּלַעַג דְּעַם שְׁוֹעֵר אֹנְטְעֵרֶהֶעֶלְפֶּן, אֵיךְ בֵּין גַּעֲשִׁטְאָנְעֵן אֵין דְּעַר
 יוֹגֵגְד בֵּיַם שְׁוֹעֵר" - "הִיָּתִי מְסִיַע בְּיַד חוֹתְנִי, בְּצַעֲרוֹתַי הִיָּתִי עוֹמֵד
 לְצַד חוֹתְנִי", וְהִיָּה מְסַפֵּר בְּאִיזוֹ הַתְּלַהֲבוֹת הִיָּה חוֹתְנִי רַבִּי נַחֲמָן מִתְּפַלֵּל:
 "וְעַן דְּעַר שְׁוֹעֵר אִיז גַּעֲשִׁטְאָנְעֵן בֵּי דְּעַם עֲמוּד, הָאֵט עַר אַזוֹי גַּעֲקָאֲכֵט
 אַזוֹי ווִי אַ לְאָקָאֲמָטִיף קָאֲכֵט, אַזוֹי הָאֵט דְּעַר שְׁוֹעֵר גַּעֲקָאֲכֵט, עָס
 הָאֵט גַּעֲקָאֲכֵט אַ פִּייעֵר אֵין אִים!" - "בְּשַׁעָה שְׁהִיָּה עוֹבֵר לְפָנַי הַתְּכָה,
 הִיָּה חוֹתְנִי בּוֹעֵר כָּל כָּף כָּמוֹ לְאָקָאֲמָטִיף רוֹתַח - (הוּא קָטֵר הַרְכַּבַּת,
 שֶׁם רוֹתַח דוֹד הַמְּנִיעַ אֶת הַרְכַּבַּת בְּחֲמוֹ הַעֲצוּם), כָּף הִיָּה חוֹתְנִי בּוֹעֵר,
 אֵשׁ הִיָּתָה בּוֹעֵרַת בּוֹ!"

וְאֲנָשֵׁי שְׁלוֹמְנוּ הָיוּ אוֹמְרִים בְּשִׁבְחוֹ, שְׁזָכָה רַבִּי נַחֲמָן לְהַתְּפַלֵּל בְּרֵאשׁ
 הַשָּׁנָה בְּכִזּוֹ הַתְּלַהֲבוֹת וּבַהֲשַׁתְּפֹכוֹת הַנֶּפֶשׁ, וְהִיָּה בּוֹעֵר כְּאוֹתוֹ
 דוֹד מְבַעֲבַע, מְשׁוּם שֶׁכָּל סְפָרֵי הַלְּקוּטֵי הַלְּכוֹת' הָיוּ חֲדוּרִים בּוֹ בְּמַחוֹ
 וּבְדַעְתּוֹ - "אִז דְּעַר גַּאֲנָצֵעַר 'לְקוּטֵי הַלְּכוֹת' דַּאוּוֹעֲנֵט אֵין אִיהֶם, הָאֵט
 עַר גַּעֲקָאֲכֵט ווִי אַ קַעֲסֵל": (שיח שרפי קודש בערך רבי נחמן טולטשינער)

ותבלה ימין בתורה, כי זאת נחמתנו בעניינו וכו', ובישיחה עם אנשי שלומינו חברים ידידים
 שיחיו, שרוב דיבורם הוא מהתכלית הנצחית, ובדברי תורתו הקדושה, ולשמח נפשנו בכל
 עת. שמע בני לדברי, למען ייטב לך בזה ובבא לנצח."

קסט. רבי יצחק בער היה תלמיד מוהרנ"ת, רבי יודל בנו היה גר בבאברניץ, והיה חתנו
 המבוגר של רבי נחמן טולטשינער. רבי לוי יצחק הכירו היטב, שכן הוא הגיע בכל שנה
 מעירו באברניץ לאומאן על ראש השנה. (רל"י).

ד

ספר רבי נתן בייטלמאכער^{קע} שבהיותו ילד קטן בא עם אביו רבי פנחס יהושע^{קעי} לאומאן על ראש השנה, וישב בליל ראש השנה בקלויז סמוך לאביו, וכאשר שמע את רבי נחמן טולטשינער פותח בשאגת ארי לומר לפני התבה את הקאפיטל "לדוד מזמור" הנאמר אז^{קעג} - נפל מהספסל לארץ, מגדל הפחד שנפל עליו:

(שיח שרפי קודש בערך רבי נחמן טולטשינער)

ה

נודע שהרב מטשעהרין היה נוסע ובא מדי שנה בשנה להתקבץ יחד לאומאן על ימי ראש השנה הקדושים (וכן אחיו הרב רבי חיים רב דקהלת קודש ברסלב), והיה נוסע מעירו יחד עם שאר אנשי שלומנו, כי היו נוסעים בצותא: (שיח שרפי קודש בערך רבי נחמן הרב מטשעהרין)

ו

פעם היה מעשה בדרך הנסיעה שנסעו כאמור אנשי טשעהרין בצותא לאומאן על ימי ראש השנה, שחפצו אז אנשי שלומנו לכבד את הרב כפי הכבוד הראוי לו, ולא הניח להם לעשות זאת, באמר להם בחן דקדשה

קע. המכונה 'דער אלטער רבי נתן' (רבי נתן הזקן), ולימים היה חתן רבי נחמן טולטשינער, ראה אודותיו בערכו.

קעא. רבי פנחס יהושע ב"ר יצחק אייזיק יוסף סופר תלמיד מוהרנ"ת, ראה אודותיו בערכו.

קעב. באומאן לא היו אומרים זאת פסוק בפסוק כנהוג כאן בארץ ישראל. (רל"י).

ובצחות^ע: "דאס רבנות האב איך איבער געלאזט אין טשעהרין, איך האב דעם 'רב' נישט מיטגענומען מיט זיך" - "את הרבנות השארתי בטשעהרין, את הרב' לא הבאתי עמי", כאומר שבא לאומאן כאיש פשוט, ללא גנוני רבנות, כי רצה להיות בראש השנה של רבנו' לא כרב, רק בשנה לכלל אנשי שלומנו הפשוטים^ע - ('איך בין נישט קיין רב, איך בין גלייך מיט אלע מענטשן'):

(שיח שרפי קודש בערך רבי נחמן הרב מטשעהרין')

קעג. ישנם רבים שנוהגים לומר מילי דבדיחותא, ואומרים שרבינו ציווה על זה (עיינ' ליקוטי עצות' ערך 'שמחה' אות כט; 'חיי מוהר"ן' סימן תקצג). אמנם מי שלא ראה את הנהגת אנשי שלומינו בזה - לא ראה איזה חן היה אצלם בזה! היה לזה 'חן!', וכמו מה שאמר הרב מטשעהרין לאנשי שלומינו: "דאס רבנות האב איך איבער געלאזט אין טשעהרין, איך האב דעם 'רב' נישט מיט גענומען מיט זיך" - "את הרבנות השארתי בטשעהרין, את הרב' לא הבאתי עימי", שהגם שזה אכן נכלל בדברי צחות ובדיחות הדעת, אבל לא אמר זאת 'סתם', אלא ברצינות וב'חן' כנ"ל - ('דאס איז 'ווערטער', אז ער האט געזאגט - האט ער געזאגט, נישט סתם געזאגט!); וראה עוד לעיל בחלק א' סימן תק"ס, ובחלק ג' סימן קצ"א. (רל"י).

קעד. "ווען ער איז געווען אין אומאן האט זיך זיין 'רב' גארנישט ארויסגעוויזן, איך בין נישט קיין רב, גארנישט. און צו איבערלאזן דעם 'רב' דארף מען האבן א כוח, דאס נישט מיטגעמען מיט זיך, סע נעמט זיך מיט" - "כשהרב מטשעהרין היה באומאן לא היתה ניכרת הרבנות' שלו כלפי חוץ, אני אינגי 'רב', כלל לא. ולהשאיר את הרב' ולבלי ליקח זאת עימו צריכים כוח, כי הרבנות נלקחת ומגיעה עימו מעצמה". וכל זה היה גם מחמת הזהירות של "אל תתהדר לפני מלך" שהזכיר רבינו בליקוטי קמא סימן כ' (שנאמר בראש השנה תקס"ה) על מאמר ספרא דצניעותא, עיין שם בפירוש רבינו על התיבות "אורחא מלייא דלא אתחזייא" שצריך להקטין את עצמו, ועל פי זה היו אנשי שלומנו מדגישים את האמור שם "לא אתחזיא", לבלי להראות [ולתבלט] כלפי חוץ ('ראש השנה דארף מען זיך גיט אנזעהן'); ובזמנו ראינו את הרב מרדכי סאקאלאבער שהיה מורה דצד לעדתי בעירו סוקולוב, וכאשר ראה ופגש את ציבור אנשי שלומנו המתקבצים שמח עד מאוד ולא יכול היה להתאפק, עד שהיה מרקד מחמת שמחה, והתנהג אז בכל משך ימי ראש השנה כאדם פשוט בתכלית, בלי שום גינוני כבוד וכדומה כיאה לרב חשוב כמותו, ושמחתו יחד עם פשיטותו היתה בקיבוץ לשם דבר, עד שכולם השתוממו לנוכח רוב הנהגתו בפשיטות, כאינם מאמינים: "דאס איז דער סאקאלובער רב?" - "הזהו רב העיר סוקולוב?". הנהגה זו נראתה גם אצל עובדי השם הגדולים שבין אנשי שלומנו, אשר משך כל ימות

שָׁמַע רַבִּי לְוִי יִצְחָק מִכַּמָּה וְכַמָּה אֲנָשִׁים שֶׁהִפִּירוּ אֶת הָרַב מִטְשָׁעֵהְרִין^{קע}
וְרָאוּ אֶת סֵדֶר הַנְּהַגְתּוֹ בְּיַמֵּי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהִיְתָה כָּל הַנְּהַגְתּוֹ
בְּמַדָּה מִפְּלֶגֶת שֶׁל הַצִּנֵּעַ לְכַת.

גַּם הָיוּ מְסֻפָּרִים מִסֵּדֶר הַנְּהַגַת הָרַב, שֶׁהִיְתָה דְּרָכּוֹ לְעֵבוֹר בְּבֵית מְדַרְשָׁנוּ
בְּעָרֵב רֹאשׁ הַשָּׁנָה קֹדֶם תְּפִילַת הַמְּנַחָה בֵּין אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ שֶׁנֶּאֱסָפוּ
וְנִתְקַבְּצוּ בְּהַקְפּוּץ הַקְּדוֹשׁ עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה^{קע}, וְהָיָה מִתְבּוֹנֵן בְּכָל אֶחָד
וְאֶחָד מֵאֲנָשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ^{קע}, וְהָיָה אוֹמֵר עַל דְּרָךְ הַנְּהַגְתּוֹ זֶה: "דָּאס איז רֵאִית
פְּנֵי הַצְּדִיק" - "זוֹ הִיא רֵאִית פְּנֵי הַצְּדִיק"^{קע}, וְאֲנָשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ הָיוּ מְפִירִים

הַשְּׁנָה הָיוּ מִתְפַּלְלִים בְּכּוּחוֹת וּבִצְעֻקוֹת, אִמְנֵם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לֹא נִיכְרוּ כָל כָּךְ וְלֹא תִהְיֶה
בְּעִבּוּדָתָם, בְּבַחֲנֵת "אֵל תִּתְּהַדֵּר לִפְנֵי מֶלֶךְ", וְהִתְפַּלְלוּ עִם כָּל הַקְּהָל יַחֲדָיו בְּהִתְעוֹרְרוֹת
וּבִנְעִימוֹת; וְתִיכֵף עִם סִיּוּם הַחֹג, בְּתִפְלִילַת מַעְרִיב שֶׁל מוֹצָאֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - כִּבְר שָׁמְעוּ אוֹתָם
שׁוֹב הֵיטֵב הֵיטֵב. רָאָה עוֹד לְעִיל חֶלֶק ב' סִימָן תִּשְׁט"ו. (רל"י).

קעה. אֲנִי הִרִי תִקְרַבְתִּי בְּשַׁנַת תִּרַע"ד, עֲשָׂרִים שָׁנָה לְאַחַר הַסְּתַלְקוֹת וּפְטִירַת הָרַב שֶׁהִיְתָה
בְּשַׁנַת תִּרַנ"ד, וְכִשְׁהִיִּיתִי בְּטִשְׁעֵהְרִין כָּל תּוֹשְׁבֵי הָעִיר עוֹד הַכִּירוּהוּ הֵיטֵב, וְכֵן בְּאוֹמָן הָיוּ
כּוֹלֵם עֲדִיין מְכִירִים אוֹתוֹ. (רל"י).

קעו. רָאָה לְשׁוֹן רַבִּי אֲבֵרָהָם ב"ר נַחֲמָן בְּקוֹנְטֵרְס 'יְמֵי הַתְּלֹאוֹת' (מוֹעֵתֵק לְעִיל ח"א סִימָן
רִיט): "דְּרַכְנֵנוּ תְּמִיד לְהַתְּאָסֵף בְּאוֹמָן בְּיַמֵּי רֹאשׁ הַשָּׁנָה הַקְּדוֹשִׁים, לְהַתְּפַלֵּל עַל צִיּוֹן אֲדוֹנֵנוּ
מוֹרְנוּ וְרַבֵּינוּ בְּעָרֵב רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְלְהַתְּפַלֵּל יַחַד בְּיַמֵּי רֹאשׁ הַשָּׁנָה הַקְּדוֹשִׁים בְּמִדְרָשׁוֹ
הַקְּדוֹשׁ".

קעז. "עַר אִיז גְּעוֹוֵעַן אַ גְּעוֹוֵלְדִיגֶער מְעֵנְטִש, עַר הָאָט גְּעָהָאָט אַ גְּעוֹוֵלְדִיגֶע אַהָבָה צו
אוֹנְזֶערֶע לֵיט. אַזאַ מְעֵנְטִש - עַר אִיז אַרױמְגֶעגאַנְגֶען פֶּאַר מְנַחָה, עַר הָאָט יַעֲדֵן אִינְעֵם
אַנְגֶּעקוֹקֶט, דָּאָס אִיז 'רֵאִית פְּנֵי הַצְּדִיק!' - אַן עֲבוּדָה!" - "הוּא הִיָּה אָדָם נוֹרָא בְּגִדְלוֹתוֹ,
הִיְתָה לוֹ אַהֲבָה עֲצוּמָה לְאַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ. כִּזֶּה אָדָם - הוּא הַסְּתוּבֵב לִפְנֵי מְנַחָה, הַבֵּיט בְּכָל
אֶחָד, [וְהִיָּה אוֹמֵר]: זֶה הִיא רֵאִית פְּנֵי הַצְּדִיק! - אִיזוּ עֲבוּדָה!". (רל"י).

קעה. דִּהֵיִינוּ הַמְּבוֹאֵר בְּלִיקוּטִי קָמָא סִימָן ד'; וְרָאָה בְּפִירוּשׁוֹ שֶׁל הָרַב בְּסִפְר 'פְּרַפְרָאוֹת
לְחַכְמָה' שֶׁם (לִיקוּטִי קָמָא ס' ד אֹת כֵּד): "הַתִּיקוּנִים שֶׁנַּעֲשִׂין עַל יַד הַסְּתַכְלוֹת פְּנֵי הַצְּדִיק,
עֵיין בְּסִימָן קצ"ב שֶׁבְּכָל סִפְר וּסְפָר נִמְצָא דְמוּת דִּיקוּנֵנוּ וְאוֹר פְּנֵינוּ שֶׁל זֶה הַצְּדִיק וְהַחֲכָם

את דרך הנהגתו זו, יודעים כבר שלפני תפילת המנחה יהלך ויסוב הרב
כאמור: (שיח שרפי קודש בערך 'רבי נחמן הרב מטשעהרין')

ח

גם ספר רבי חנא פארבער מלאדיז'ין קייט לרבי בירך רובינזאָהן קייט, שזוכר
שבלייל יום הכפורים התפלל בטשעהרין עם אנשי שלומנו, והיה
הרב מטשעהרין נעור בבית המדרש כל הלילה, והבחין רבי חנא איך
שבאמצע הלילה, כשאלו שנשארו שם ישנו על קרקע בית המדרש קפא,
סבב הרב ביניהם והביט בפני כל אחד מהישנים:

(שיח שרפי קודש בערך 'רבי נחמן הרב מטשעהרין')

שחידש אלו הדיבורים שבזה הספר, ועיין בסימן קנ"ג, מבואר שם שהתלמיד כשזוכה הוא
מקבל אור הפנים של הרב ממש וכו', ועיין סימן ר"ל; ושם בפירושו על ליקוטי תנינא
סימן ה' אות כ"ו, אודות תיקון החמישה חושים שבמוח, המבואר בפנים התורה שם שהוא
נעשה גם עכשיו: "גם חוש הראייה נתתקן עכשיו, על ידי שמסתכלין על ציונו הקדוש,
ועל כלל הקיבוץ הקדוש המתאספין ומתקבצין אליו, והכל בכוחו וזכותו הקדושה ז"ל,
ובכל אחד מהקיבוץ בוודאי יש איזה בחינת הארה ונקודה הקדושה מה שקיבל על ידי
התקרבותו אליו ז"ל ועל ידי שנכלל גם כן בהקיבוץ הקדוש הזה, נמצא שזה גם כן בכלל
'והיו עיניך רואות את מוריך' (ישעיה ל כ), בפרט שכבר מבואר בדבריו ז"ל בליקוטי
הראשון בסימן קצ"ב ובסימן ר"ל שעל ידי שמקבל חכמת רבו ודברי אמת שלו, על ידי
זה הוא מקבל בחינת פניו, וראה גם בסימן קנ"ג מענין קבלת פני תלמיד חכם, שתלמיד
הגון כראוי זוכה לקבל פני הרב, היינו שיתראה בתוכו פני הרב וכו'".

קעט. רבי יואל חנא פארבער מלאדיז'ין זכה להיות משך שלושים וארבעה 'ראשי שנה'
באומאן, ואחר כך היגר לארצות הברית, שם הכירו רבי בייך. ראה עוד אודותיו להלן
בערכו.

קפ. ראה אודותיו להלן בערכו.

קפא. ראה מרדכי (סימן תשכה) והגהות מיימוניות (שם), ובטור 'אורח חיים' סימן תרי"ט
כתב: "נהגו ללון בבית הכנסת, ואומרים שירות ותשבחות כל הלילה".

ט

עוד ספרו אלו האנשים הנ"ל שהפירוהו לרבי לוי יצחק כי בראש השנה היה עומד על רגליו כל עת התפלה מבלי להתישב על הספסל כלל באמצע, (אף על פי שהיה איש בריא ובעל גוף קפ"ב) ופניו היו פונות אף ורק לקיר הקלויז ולא היה מסובב את פניו לצבור, וכשפעם סובב את פניו לצבור, ראו איד שפניו היו פני להבים עד להבהיל ושפוכים בדמעות (דאס פנים האט געברענט אזוי ווי א פייער, פארגאסן מיט טרערן):

(שיח שרפי קודש בערך רבי נחמן הרב מטשעהרין)

י

הרב מטשעהרין היה מאריך מאד בתפלתו, ובבקר ראש השנה היה מתחיל להתפלל בזמן המקדש, אף גם הוא נזהר בזה, להתחבר יחד עם הצבור בעת הגיעם לתפלת הלחש; ואף הנהגתו זו, להתחיל להתפלל מקדש, עשה בהצנע לכת כזה עד שהצבור כלל לא ידע מהנהגתו:

(שיח שרפי קודש בערך רבי נחמן הרב מטשעהרין)

יא

פעם בערב ראש השנה קנה רבי יחזקאל העשיל הלוי גרשינוב את הקריאה של לוי^{קפג}, אולם למחרת בעת הקריאה צוה להגבאי לכבד בעליה זו את רבי נחמן טולטשינער, שהיה גם הוא לוי פידווע.

קפב. ראה טור אורח חיים סימן תריט לענין יום כיפור: עוד נהגו אנשי מעשה באשכנז שעומדים על רגליהן כל הלילה וכל היום.

קפג. באומאן היה הנוהג בימי ראש השנה וכן ביום הכיפורים שהיה רק 'בית' אחד

לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּשֶׁבָא רַבִּי יַחְזְקָאֵל הָעֶשִׂיל לְרַבִּי נַחֲמָן טוֹלְטְשִׁינְעֵר
עַל מְנַת לְפָרַע אֶת דְּמֵי הָעֲלִיָּה, אָמַר לוֹ רַבִּי נַחֲמָן טוֹלְטְשִׁינְעֵר
בְּקִפְיָא שְׁלֵא יַעֲשֶׂה כֶּךָ פְּעַם נּוֹסֶפֶת, בְּהִפְטִירוֹ: "מְעַר זְאֵלְסְטוּ דָּאס
נִישְׁט טָאן! דוּ הָאָסְט גְּעֻקוּיִפֶּט? זֵי עוֹלָה לְתוֹרָה!" - "שׁוּב אֶל תַּעֲשֶׂה
כְּזֹאת! קְנִיתָ עֲלֶיָּה? עֲלֶה אֶתָּה בְּעֶצְמְךָ לְתוֹרָה!" ; כִּי לֹא סָבְלוּ אֶצֶל אַנְשֵׁי
שְׁלוֹמְנוּ אֶת עֲנִינֵי הַכְּפוּדִים וְגִנּוּנֵי הַכְּבוֹד קפ"ד:

(שיח שרפי קודש בערך 'רבי נחמן טולטשינער')

יב

הַרְבֵּי רַבִּי זְלַמֵּן מְמַעְדּוֹעְדִיוּקָע תְּלַמֵּיד מוֹהֲרַנ"ת הָיָה גָּאֹן גְּדוֹל, וְאַנְשֵׁי
שְׁלוֹמְנוּ שֶׁהִפְרִוּהוּ הֵיטֵב סָפְרוּ אֹדוֹת דְּרַךְ הַנְּהַגְתּוֹ בְּעַרְבֵי רֹאשׁ

לקריאת התורה, ולא היו מוכרים את העליות בשעת התפילה, רק בערב ראש השנה היו
הולכים שני גבאים ממונים של הקלויז וסובבים לגבות מעות מכלל אנשי שלומנו לצורך
הוצאות החזקת בית המדרש, וכאשר היו מבין אנשי שלומנו כאלה שהיו נותנים איזה סך
נאה, היו אומרים שזה הם נותנים עבור עלייה פלונית, וכך היו נמכרות כל העליות כבר
בערב ראש השנה, ועל כן אפילו הרב מטשעהרין לא היה מקבל עלייה לתורה בראש
השנה, כי הוא לא היה קונה עלייה מעצמו". (רל"י).

קפד. וגם בזמננו באומאן, היו אנשי שלומנו אפילו הגדולים במעלה מתנהגים בפשיטות
ובביטול היישות לגמרי, עד שהיה קשה להכיר בגדולתם לרוב הענווה והביטול שהיה להם,
ואפילו עלייה לתורה וכו' לא קיבלו, ולא היו מכבדים אותם בשום כיבודים, אפילו אותם
החשובים שבין אנשי שלומנו כרבי אברהם ב"ר נחמן ורבי געצ'י ורבי שמשון וכו' וכו', רק
כל מי שקנה עלייה - עלה הוא בעצמו לתורה, ומחמת שהם היו עניים וכו' לא קנו עלייה.
פעם בחג השבועות קנה אחד מאנשי שלומנו בבית מדרשנו בירושלים את העלייה של
'עשרת הדברות', ונתנה וכיבדה להרב רבי אלחנן ספקטור, וכשקראו לו לעלות לתורה לא
אבה רבי אלחנן בשום פנים ואופן לעלות, והשתמם באמרו שאין בו כוח וכיוצא בזה, והיה
צריך זה הקונה לעלות לתורה בעצמו. אחר כך כשתמה בפניו הקונה על כך, השיב לו רבי
אלחנן: "איך האב דיר גע'הייסן קויפן? איך וועל וועלן - וועל איך קויפן אליין, און אז נישט
- דארף איך נישט" - "וכי ציויתך לקנות? כשארצה עלייה - אקנה לבד, וכשאיני קונה
- אינני צריך". (רל"י).

השנה, שטרם הליכתו לציון רבנו הקדוש כמנהג, היה פונה לאיזה חדר בצד הקלויז ומסים שם תחלה את פרוש ה'ש"ף, ורק אחרי כן עלה לציון רבנו הקדוש לעסק בעבודת היום.

פעם כאשר שאלוהו על כך, הטעים זאת באמרו: "צום רבי'ן דארף מען קומען מיט וואס מער, און איך וויל ברענגען צום רבי'ן נאך עפעס!" - "לרבנו צריכים לבוא עם מה שיותר, ואני רוצה להביא לרבנו עוד משהו!"

ובפעם אחרת הטעים את מנהגו זה באמרו: "אז מען גייט צום רבי'ן, דארף מען דאך קענען עפעס זיין 'שלים עם ה' אלקיו'" - "כאשר הולכים לרבנו, צריכים הרי להיות על כל פנים קצת 'שלים עם ה' אלקיו' (מ"א יא ד ושם טו ג); והוא על פי המבאר בלקוטי קמא סימן ס"ב, שעל ידי למוד הפוסקים זוכה לכך שלבו שלם עם ה' אלקיו, עיין שם קפה: (רל"י שמע כל זאת מכמה אנשים שהכירוהו)

קפה. ראה ב'חיי מוהר"ן סימן רצ"ג: "שמעתי שפעם אחת אמר וכו', אין אתם צריכים כי אם לתת אבנים וסיד, ואני בונה מהם בניינים נפלאים וגוראים וכו' - "איר דארפט נאר צו טראגן שטיינער און וואפנע, און איך באווע דער פון בניינים וכו'", עיין שם; "מיר קענען נישט בויען קיין בניינים, בניינים בויעט טאקע דער צדיק, אבער מיר דארפן צוגרייטן וואפנע מיט ציגל; דאס איז אלץ פוחות צו ווייזן אז דער צדיק וויל: גיט מיר וואס מער! גיט מיר וואפנע מיט ציגל - און איך וועל שוין בויען בניינים, כאטש בויען - בויעט ער, ער איז דאך א רחמן פאר אלע אידן, אבער דער וואס האט טאקע מער חלק - דער איז אודאי מער - נעמט ער מער!" - "אנו לא יכולים לבנות בניינים, בניינים אכן בונה הצדיק, אבל אנו צריכים להכין אבנים וסיד; זה הכל כוחות להראות שהצדיק רוצה: תנו לי מה שיותר! תנו לי אבנים וסיד - ואני כבר אבנה בניינים, הגם שלבנות - בונה הוא, והוא הרי רחמן לכל היהודים, אבל זה שיש לו אכן יותר חלק בדבר - הוא בוודאי יותר - ולוקח הוא יותר!" "עס שטייט טאקע אין חיי מוהר"ן, דער רבי האט זיך באנוצט פאר עפעס א זאך, א השגה האט ער משיג גענוען, דורך אן עבודה פון זיינער א מענטשן, רבי חיים שרה'ס - האט ער

יג

הָיָה מְשָׁפִיל אֶחָד בְּאוּמָאן שְׁנֹכְנֵס פְּעַם בְּעֶצֶם יוֹם רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְבֵית
מְדַרְשָׁנוּ בְּעֶבְרוֹ שָׁם בְּדֶרֶךְ הַלּוּכּוֹ, וְהִתְרַגַּשׁ עַד מְאֹד מְגִדֵּל
הַתְּעוֹרְרוֹת הַלֵּב שֶׁל אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ בְּכִיּוֹת עֲצוּמוֹת וּבְהַשְׁתַּפְּכוֹת הַנֶּפֶשׁ^{ספ}.

אַחֲרֵי רֵאשׁ הַשָּׁנָה סִפֵּר זֹאת אוֹתוֹ אָדָם לְרַבִּי לְוִי יִצְחָק, וְאָמַר לוֹ: "אֵיךְ
בֵּין דּוֹרְכָעֲגָאֲנָעֵן דּוֹרְךְ אֵיךְ רֵאשׁ הַשָּׁנָה, בֵּין אֵיךְ
אַרְיִינְגֶעֲגָאֲנָעֵן, הָאָט מָעַן גֶּעֵהָאֲלֻטֵן בֵּי אֵיךְ 'לְאֵל עוֹרְךְ דִּין', וְוַאֵס זָאל
אֵיךְ אֵיךְ זָאגֵן, דִּי מְעַנְטִשְׁן הָאָבֶן גֶּעוֹוִינְט? דִּי ווענט הָאָבֶן גֶּעוֹוִינְט!"

משיג געווען די השגה! האט דער רבי געזאגט: א חדוש וואס דער בעל שם [האט משיג געווען אזוי פיל]? ער האט געהאט אזא חבריא, אזעלכע 'שישים גבורים'! זעהען מיר דאך ארויס, אז מיט אלעס דארף מען זיך מקשר זיין צום צדיק, און דער צדיק וויל ווייטער פון יעדן איינעם, מען זאל אים עפעס געבן, גיב מיר עפעס! גיב מיר וואפענע - איך וועל שוין בויען דערפון בנינים!" - [כתוב באמת בחיי מוהר"ן (סימן שלו; לעיל חלק ג סימן תתצח) שרבינו השתמש לאיזה עניין, השגה שהשיג, על ידי עבודה של אחד מאנשיו, ר' חיים שרה'ס - הוא השיג את ההשגה! או אז אמר רבינו: וכי זהו חידוש מה שהבעל שם טוב [השיג כל כך הרבה]? היה לו כזו חבריא, כאלו 'שישים גבורים' (על 'חיי"מ ס' קסב)! רואים אנו מכך, שעם הכל צריכים לקשר עצמו לצדיק, והצדיק רוצה הלאה מכל אחד, שייתנו לו משהו: תן לי משהו! תן לי אבנים וסיד - ואני כבר אבנה מהם בנינים!". (רל"י). קפו. "רבינו הוציא' כאלו לבבות, אה, אה, כזה מין השתוקקות שהיה, רבינו אכן מדבר בתורה ל"א משמירת הברית [שעל ידי תיקון הברית נתגלה ההשתוקקות, עיי"ש], ואם כי איננו אוחזים עדיין [בתיקון הברית בשלימות], אלא מאי? בגלל שאנו נמצאים אצל זה הקשת, אצל זה השומר הברית - יכול גם זה להיות, היינו שעל אף שהיו אצלנו אנשים פשוטים מאוד, אך מחמת שנמצאים אצל הרבי הזה - יכול הוא להעביר ולהשלים כזה מין לב, כאלו מיני קולות [בעת התפילה] - "דער רבי האט ארויסגעגעבן אזעלכע הערצער, אה, אה, אזא מין השתוקקות וואס איז געווען, דער רבי רעדט טאקע אין תורה ל"א פון שמירת הברית, כאטשע מיר האלטן נאכנישט ביי דעם, גאר וואס דען? וויבאלד מען איז ביי דעם קשת, ביי דעם שומר הברית - קען דאס אויך גאר זיין, כאטשע ער אליין איז נאך א פראסטער, נאר אז מען געפינט זיך ביי דעם רבי'ן - קען ער דורכפירן און אויספירן אזא מין הארץ, אזעלכע מיני קולות". (רל"י).

- "עברתי דרך בית המדרש שלכם בראש השנה, נכנסתי פנימה, ואחזו אצלכם באמירת הפיוט "לאל עורך דין", מה אמר לכם, האנשים בכו? כתלי בית המדרש בכו!"^{קפז}. ה'בעל תפלה' היה אז רבי אברהם סופר שטערנהארץ:

(שיח שרפי קודש בערך 'הקיבוץ הקדוש באומאן')

קפז. בעת שאמרו הקהל את הפיוט "לאל עורך דין", היה נפתח הלב בהתעוררות גדולה ובשפיכת דמעות כמים, וראו בעליל שאין אלו כלל כוחות אנושיים, אלא רק כוחו הגדול של רבינו הקדוש, להכניס שלהבת התעוררות כזו באנשיו. (רל"י).